

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií, Katedra sociologie

Jan Šamánek

**Diskurzivní re/produkce nerovností v
rozhodování:
příklad Pankrácké pláně**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Jan Šamánek**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

ŠAMÁNEK, Jan. *Diskurzivní re/produkce nerovností v rozhodování: příklad Pankrácké pláně*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií, 2010. 96 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

ANOTACE

Práce propojuje teoretické předpoklady o nových nerovnostech, typických pro pozdně kapitalistickou společnost a vznikajících mezi skupinami příkládajícími odlišnou prioritu akumulaci ekonomického kapitálu, s analýzou konkrétního sociálního prostředí. Autor vychází z radikálně demokratického východiska a využívá přístupu kritické diskurzivní analýzy k odhalení nástrojů reprodukce tohoto druhu nerovností v masmediálním diskurzu týkajícím se rozhodování o veřejných prostorech, konkrétně výstavby na pražské Pankrácké pláni. Analýza ukazuje, že pro daný diskurz jsou typické určité jevy vedoucí k omezení uznání identit skupin, které se neorientují primárně na ekonomický zisk, a ke zvýhodnění primárně ekonomicky orientovaných skupin v rozhodování v rámci daného právního společenství. Autor využívá výsledků analýzy k ilustraci rozporu hegemonie ekonomicky redukcionistického diskurzu s požadavky na fungování společnosti založené na radikálně demokratických principech rozhodování.

ANNOTATION

The diploma thesis links theoretical presumptions about new inequalities that are typical for late capitalist societies and occur between groups defined by different priority of accumulation of economic capital, to an analysis of particular social environment. The author adopts radical democratic standpoint and uses the approach of critical discursive analysis to debunk instruments of reproduction of these inequalities that are present in mass media discourse concerned with decision making about public spaces. The particular area of interest is massmedial discourse concerned with the case of development of Pankrácká pláň in Prague. The analysis shows that typical discursive phenomena are present in analyzed articles. These phenomena help to discursively limit the recognition of identities of groups that are not primarily oriented towards accumulation of economic capital and to advantage primarily economically oriented groups in decision making within given legal community. The author uses results of the analysis to illustrate the contrariety between the hegemony of economic reductionist discourse and requirements of society based on radical democratic deliberative principles.

KLÍČOVÁ SLOVA

diskurz, sociální konstrukce, nerovnosti, Praha, výstavba, Pankrác, reprodukce, radikální demokracie, kritická diskurzivní analýza, CDA

KEYWORDS

discourse, social construction, inequality, Prague, development, Pankrác, reproduction, radical democracy, critical discourse analysis, CDA

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 17.5.2010

Jan Šamánek

PODĚKOVÁNÍ

Rád bych poděkoval Doc. PhDr. Jadwize Šanderové, CSc. za velice podnětné a užitečné připomínky, komentáře a odborné vedení mojí práce.

OBSAH

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE.....	8
ÚVOD.....	12
1. CÍLE PRÁCE A DISKUZE TEORETICKÉHO POKRYTÍ PROBLÉMU.....	13
2. OBECNÝ VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP.....	16
2.1 Výchozí bod výzkumu a vědecká objektivita.....	20
2.2 Radikální demokracie, esencialismus a diskurz.....	21
3. VEŘEJNÝ PROSTOR V KONTEXTU RADIKÁLNÍ DEMOKRACIE A SOCIÁLNÍCH NEROVNOSTÍ.....	28
3.1 Veřejný prostor jako životně důležitý prvek městského života.....	29
3.2 Nerovnosti v rozhodování a okamžitý ekonomický zisk na příkladu Pankrácké pláně.....	33
3.3 Pankrácká pláň – minulost, současnost a budoucnost.....	34
4. MYŠLENKOVÝ KONZUM A KRITICKÁ DISKURZIVNÍ ANALÝZA.....	36
<i>Obrázek 1: Kruh diskurzivní reprodukce mocenských vztahů.....</i>	<i>44</i>
<i>Tabulka 1: Čtenost vybraných českých celostátních deníků.....</i>	<i>45</i>
5. METODA A DATA.....	46
5.1 Problém kritické diskurzivní analýzy většího množství mediálních textů.....	49
5.2 Analytický postup.....	50
6. ANALÝZA.....	51
6.1 Konstrukce sporu o pláň a jeho povahy.....	51
6.2 Konstrukce (ne)aktérů sporu a jejich rolí.....	57
6.3 Objektivita vs. subjektivita: práce se zdrojem informací.....	67
6.4 Mrtvé a živé území, aneb konstrukce výstavby jako nutnosti.....	71
6.5 Shrnutí.....	76
ZÁVĚR.....	81
Summary.....	86
SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY.....	89
SEZNAM ANALYZOVANÝCH ČLÁNKŮ.....	92

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Autor: Jan Šamánek

Název: Diskurzivní re/produkce nerovností v rozhodování: příklad pražské Pankrácké pláně

V knize „The World-Systems Analysis: An Introduction“ Immanuel Wallerstein postuluje, že fungování současného západního kapitalismu implikuje strukturální mechanismy, které určitým způsobem penalizují, či dokonce odsouvají ze sociální scény subjekty jednající s jinou motivací, než je nekonečná akumulace kapitálu, a naopak odměňují a obohacují ty, které jsou motivovány právě nekonečnou akumulací kapitálu [Wallerstein 2004: 24]. V podobném smyslu se vyjadřuje i Jan Keller, když píše, že „sociální má nárok na existenci jedině když se to vyplácí.“ [Keller 2007: 98]. Přijmeme-li za tohoto předpokladu radikálně demokratický přístup k rozhodování o chodu společnosti, který za demokratickou (a tedy legitimní) považuje takovou situaci, kdy se na rozhodování mohou rovným způsobem podílet všichni jednotlivci spadající do určitého rámce [Fraser 2007: 26], znamenalo by to, že kapitalismus, respektive současný sociálně-politicko-ekonomický systém strukturálně produkuje nedemokratické situace.

Práce se na základě uvedených myšlenek bude věnovat gentrifikaci a komerční zástavbě v Praze, bude se snažit analyzovat institucionalizované diskurzivní interakční fórum ve vztahu k této otázce, popsat principy rozhodování, identifikovat aktéry, kteří do rozhodování vstupují a určit jejich vzájemnou vyjednávací pozici právě s ohledem na povahu cílů, které hájí. Vzhledem k relevanci požadavku na nutnost reflexe dvou úrovní sociálních nerovností, který vyslovují například Ulrich Beck [2007] nebo Nancy Fraser

[2007], a ukotvení problematiky v konkrétním sociálně-politicko-ekonomickém systému, nebude pozornost věnována pouze organizační či právní stránce věci a jejich vnitřní ne/symetričnosti, ale i otázce rámce, protože pouze na této úrovni lze hledat legitimizační mechanismy podob a pravidel rozhodovacích procesů.

Klíčové otázky, které mají být prací zodpovězeny jsou následující:

- a) Jací aktéři vstupují do rozhodování o výstavbě nových komerčních objektů?*
- b) Jakým způsobem probíhá rozhodování o výstavbě?*
- c) Jaká je vzájemná pozice aktérů při vyjednávání a rozhodování?*
- d) Jakým způsobem je legitimizována podoba rozhodovací instituce?*

K zodpovězení výzkumných otázek v kontextu, který jsem nastínil výše, je podle mého názoru, i přes svou velmi silnou kritiku (zaměřenou především na příliš široký rámec či politický rámec), vhodná kritická diskurzivní analýza (CDA) spatřující v diskurzu tři dimenze: textovou (řečovou) jednotku, diskurzivní praktiku a sociální praxi. Díky CDA, mezi jejíž přední designéry a designérky patří především Norman Fairclough, Teun van Dijk nebo Ruth Wodak, je možné do výzkumu zahrnout sebereflexivní moment a tím postihnout i zmíněnou úroveň rámce sociálních nerovností.

Text by měl plnit především dvě funkce: jednak si klade za cíl popsat specifickou pražskou situaci týkající se rozvoje komerční zástavby, která se ze sociálního hlediska zdá být poměrně kritická. Zároveň má ale tento problém být zasazen do širšího kontextu spravedlnosti a to i pomocí porovnání výsledků analýzy s uvedenou wallersteinovou hypotézou o hegemonii ekonomických zájmů nad

neekonomickými, která ostře kontrastuje s demokratickými principy.

Předpokládaná struktura práce

1. Úvod
2. *Demokracie a spravedlnost*
3. *Wallersteinova logika současného kapitalismu jako systému strukturálně produkujícího nerovnosti*
4. *Dvojí úroveň sociálních nerovností a reflexe moci*
5. *Metodologie: kritická diskurzivní analýza*
6. *Fenomén gentrifikace a komerční výstavby v Praze*
 - 6.1 *Sociální rozměr gentrifikace a komerční zástavby*
 - 6.2 *Metodologie analýzy a vymezení pojmů*
 - 6.3 *Rozhodovací mechanismy a jejich aktéři*
 - 6.4 *Vzájemné pozice aktérů a legitimizační mechanismy*
 - 6.5 *Otázka rámce a ideologie*
7. *Pražská situace v širším kontextu*
8. Závěr

Předběžný seznam literatury

- BECK, U. 2007. *Moc a protiváha moci v globálním věku: nová ekonomie světové politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BURT, Ron. 1992. *The Social Structure of Competition*. London: Harvard University Press.
- DIJK, T. A. van. (ed.) 1997. *Discourse as Social Interaction*. London: Sage.
- HABERMAS, J. 2000. *Strukturální proměna veřejnosti*. Praha: Filosofia.

- FAINSTAIN, S.S., Campbell, S. (eds.) *Readings in Urban Theory*.
Malden and Oxford: Blackwell Publishers.
- FAIRCLOUGH, N. 1992. *Discourse and Social Change*.
Cambridge: Polity Press.
- FAIRCLOUGH, N. 1995. *Critical discourse analysis : the critical study of language*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, N. 2003. *Analysing discourse : textual analysis for social research*. New York: Routledge.
- FRASER, N. 2007. *Rozvíjení radikální imaginace: globální přerozdělování, uznání a reprezentace*
- KELLER, J. 2007. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- OUŘEDNÍČEK, M. (ed.) 2006. *Sociální geografie pražského městského regionu*. Praha: PFF UK
- SUCHMAN, M. „Organizations and the Law.“ *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, pp. 10948-10954.
- SÝKORA, L. (ed.) 1993. *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Praha: Přírodovědecká fakulta UK.
- SÝKORA, L. (ed.) 2003. *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku.
- WALLERSTEIN, I. 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*. London: Duke University Press
- WODAK, R, MEYER, M. 2002. *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

ÚVOD

Na historii několika posledních století je možno sledovat, kterak demokratické principy v mnoha světových regionech dramaticky prostupovaly do nejrůznějších sfér společnosti a společenského života, ať už šlo o rušení otroctví a rasové segregace, dekolonizaci, zavádění volebního práva pro dělníky či ženy, nebo obecně o zpochybňování a odstraňování vztahů nelegitimních nerovností ve společnosti. S vývojem společnosti se však v mnoha různých rovinách (ekonomické, sociální, kulturní,...) samozřejmě vyvíjejí i sociální vztahy a dochází ke vzniku nových vztahů dominance a nerovností odporujících principům demokratické společnosti, především pak principu rovné účasti na rozhodování všech, jichž se důsledky rozhodnutí týkají. Jedním z takovýchto vztahů jsou nerovnosti mezi skupinami, jejichž identita (a v návaznosti na tom i směřování a cíl působení) je založená primárně na ekonomickém zisku, a těmi, jejichž identita se odvíjí od jiných cílů než je ekonomický zisk. Tento druh nerovností je typický pro pozdně kapitalistické společnosti, v nichž dochází k diskurzivnímu prolínání a ztotožňování principů demokracie s ekonomicky redukcionistickými principy a kompetitivitou kapitalismu, respektive k bujení hegemónických praktik v rámci formálně demokratické společnosti. Rozhodovací situace jsou v tomto případě asymetrické, nicméně formálně demokratické a proto legitimní.

Ve své práci se budu zabývat výše zmíněnými nerovnostmi, tj. nerovnostmi v rozhodování a přístupu k němu mezi skupinami definovanými primárním zájmem o ekonomický zisk na jedné straně a těmi, kdo sledují jiné cíle, na straně druhé. Na diskurzivní aspekt problematiky se zaměřuji, protože společenský diskurz je významným určujícím faktorem ne/existence sociálních nerovností. Hraje totiž zásadní roli v jejich legitimizaci a zasazení do rámce

demokratické společnosti. Způsob, jímž se o problému mluví či píše, do jisté míry formuje to, jak o něm lidé přemýšlejí a v návaznosti na tom jednají. Jak praví Thomas ve svém slavném teorému, situace definovaná jako reálná je reálná i ve svých důsledcích.

V tomto textu budu rozebírat, jak konstruují sociální realitu týkající se vztahu primárně ekonomicky orientovaných skupin a skupin orientovaných na jiné cíle masmédií. Ta jsou v současnosti velice významným komunikačním prostředkem zprostředkovávajícím specifickým způsobem informace obrovskému množství lidí. Materiálem mi přitom budou mediální sdělení týkající se výstavby na pražské Pankrácké pláni, ohledně níž dochází ke sporu mezi poměrně dobře odlišitelnými skupinami definovanými na základě priority přikládané ekonomickému zisku. Na tomto materiálu se budu z pozice radikálně demokratického východiska snažit pomocí analytického přístupu vycházejícího z principů kritické diskurzivní analýzy popsat, jakými způsoby a jakým směrem působí masmediální diskurz ve vztahu k re/produkcí zmíněného druhu sociálních nerovností a tomu, jaký má vliv na demokratičnost rozhodovacích situací, týkajících se skupin definovaných na základě odlišné priority přikládané ekonomickému zisku.

1. CÍLE PRÁCE A DISKUZE TEORETICKÉHO POKRYTÍ PROBLÉMU

Sociální nerovnosti poměrně nového druhu, který jsem načrtnul již úvodu, jsou tematizovány – a to ať již explicitně nebo implicitně – v mnohých sociálně vědních textech. Immanuel Wallerstein [2004] spojuje současný společensko-ekonomický systém (a směřování vývoje tohoto systému) existující v převážné většině světa

s existencí strukturálních mechanismů penalizujících skupiny a jednotlivce nejednající primárně s cílem akumulace ekonomického kapitálu a zároveň odměňováním a zvýhodňováním těch, kteří jednají primárně s tímto cílem. Wallerstein naráží i na diskurzivní prolínání pojmů demokracie a tržní soutěživosti (resp. nutnosti ekonomického pokroku). V podobném smyslu uvažuje i Jan Keller ve své *Teorii modernizace* [2007], když tvrdí, že v současné době podléhají i dříve výhradně sociální oblasti imperativu ekonomické výhodnosti. Stuart Hall [1988] působení diskurzu ztotožňujícího demokracii a kapitalismus, jehož důsledkem může být protimluvná legitimizace autoritářského směřování společnosti k větší mocenské podmíněnosti. Přeneseně, přes téma externalizace sociálních a ekologických rizik ekonomického vývoje a problémy modernity, se tohoto problému dotýká i klíčové Beckovo dílo *Riziková společnost* [2004]. Beck zde poukazuje na vznik nových rizik spojených s diskurzivními limity posuzování produkce ekonomického zisku. Přístup uvedených autorů lze zahrnovat teorií instrumentální povahy rozumu v kapitalistických společnostech Jürgena Habermase [2000a] a obecně je možné celou problematiku zasadit do kontextu teoretického uvažování kritické sociologie o rámování sociálních nerovností [např. Fraser 2007] a nerovnostech v rozhodování [např. Habermas 2001 nebo Gutmanová 2001]. Všechny uvedené texty se však problematice věnují čistě na teoretické úrovni, na níž jí - doplněny sociálně konstruktivistickými teoriemi diskurzu – popisují poměrně komplexním způsobem. Podle mého názoru však chybí práce propojující teoretickou úroveň s reálnými a konkrétními sociálními vztahy. Mým cílem v této práci proto je vztáhnout teorii ke konkrétnímu a reálnému sociálnímu problému, respektive konceptualizovat teorii pro její praktickou aplikaci a zjistit, jak se předpoklad nejexplicitněji formulovaný

právě Wallersteinem a Kellerem prakticky projevuje v konkrétním sociálním prostředí, popřípadě jaké diskurzivní nástroje jsou používány k legitimizaci a re/produkci vztahů nerovnosti. Sociálním prostředím, na které se ve svém textu budu zaměřovat, je spor o výstavbu na pražské Pankráčské pláni. Vzhledem k tomu, že k problematice přistupuji ze sociálně konstruktivistických pozic, předmětem mého zájmu bude diskurzivní aspekt sociálních nerovností, tedy to, jakým způsobem je diskurzivně konstruována realita s ohledem na reprodukci nerovností v rozhodování. Jelikož je pro současnou dobu typická klíčová role masmédií pro utváření postojů a názorů širokého spektra konzumentů¹ jejich sdělení, budu analyzovat právě masmediální diskurz, jakožto velice významné komunikační prostředí. Využívat přitom budu principů kritické diskurzivní analýzy, které umožňují diskurz analyzovat přímo ve vztahu k sociálnímu problému, jehož definice stojí v základu celé analýzy. Tímto sociálním problémem je v mojí práci ona předpokládaná nerovnost mezi skupinami definovanými na základě priority ekonomických zájmů odporující radikálně (tj. „hloubkově“ nikoliv procedurálně) demokratickému ideálnímu typu rozhodovací situace a sekundárně úbytek veřejných prostor. Od faktu, že v základu analýzy stojí definice problému, se odráží i formulace konkrétních cílů této práce. Kritická diskurzivní analýza nepracuje s ověřováním hypotéz, který by nakonec vyústily v definici sociálního problému. Její přístup je naprosto opačný. Základem, od něhož se odráží, je právě definice sociálního problému a s ohledem na ní je co nejhlouběji zkoumán diskurz, jakožto interakce textu, diskurzivní praxe a sociální praxe. Otázky, které si zde kladu, jsou

¹ Ve článku budu z praktických důvodů (pro lepší čitelnost) používat generické maskulinum, což v některých případech může mít zavádějící efekt. Prosím čtenáře a čtenářky, aby brali v úvahu, že generické maskulinum zahrnuje jak muže, tak ženy.

proto následujícího charakteru: Jak jsou konstruovány strany sporu definované na základě priority jimi přikládané ekonomickému zisku? Jak jsou konstruovány jejich argumenty? Jak je konstruována povaha celého sporu? Kdo jsou jeho aktéři? Jak je konstruována ne/legitimita konkrétních rozhodnutí? Tyto a další dílčí otázky, které se postupně objevují a na relevanci nabývají v průběhu analýzy, jejíž metoda je ve vzájemné interakci se sběrem dat i konstrukcí teorie, jsou pak vztaženy k jednotící otázce – Jaký to má dopad na praktickou rovnost v rozhodování? Obecně je cílem práce prozkoumat, jakým způsobem masmédia – komunikační prostředí obrovského významu – re/produkuje sociální nerovnosti mezi skupinami definovanými na základě priority přikládané ekonomickému zisku a rozkrýt nástroje re/produkce těchto nerovností. V duchu kritické diskurzivní analýzy, jejichž postupů v práci využívám, je cílem navazujícím na zjištění z analýzy v příspěví k nastolení rovnějšího komunikačního prostředí.

2. OBECNÝ VÝZKUMNÝ PŘÍSTUP

Prvním krokem, který potřebuji ve své práci učinit, je vysvětlení pozadí zvoleného teoretického přístupu. Považuji to za nezbytné k tomu, aby bylo možno pochopit kontext, v němž práce vznikala a mimo nějž tedy nelze ani vnímat či vykládat její výsledky. Jsou zde především dva body, které bych, s ohledem na pochopení kontextu práce, výběru metod či teoretických východisek, rád zmínil. Oba vycházejí ze stejného sociálně konstruktivistického předpokladu, totiž že lidské vnímání reality je do určité míry sociálně podmíněno, respektive že sociální prostředí, ve němž jedinec žije, a vztahy, jejichž je součástí, mají významný formující vliv na to, jaké významy pak přikládá kterým podnětům a jak v závislosti na tom jedná. Jelikož i jedinci analyzující společnost ze sociologických

pozic jsou součástí určitého sociálního prostředí a různých společenských vztahů, je nutné přistoupit na tvrzení, že sociologické poznání se nemůže oprostít od určité sociální podmíněnosti. Pokud by tomu tak mělo být, musela by zkoumající osoba stát zcela mimo společnost, její vztahy a hodnoty.

Narážím zde na již tradiční problémy vědy 20. století, které shrnula Mary Hawkesworth [1998: 204]: jde o *problém demarkace* (odlišení vědeckého od nevědeckého), *problém validity* (jak odlišit pravdu od chyby) a *problém teoretické konstrukce faktivity* (vnímání toho, co je považováno za realitu je zprostředkováno předpoklady, které jsou kulturně podmíněny). Zmíněné dva body, na které jsem chtěl upozornit jsou tedy následující: (a) *Tato práce si neklade nárok na objektivitu (ve smyslu odhalení popisu faktů vnějších lidské zkušenosti)*. (b) *Tato práce si neklade nárok na univerzální normativitu*. V následujících odstavcích se budu snažit tento svůj přístup objasnit.

První bod vyplývá z toho, co již bylo napsáno v předešlém odstavci. Sociálně vědní pojmy se, jak již jsem naznačil výše, nestávají relevantními samy o sobě, ale právě tím, že jsou *uznány za relevantní* na základě určité sociální zkušenosti. I v případě, že těmto pojmům přiznáme nějakou objektivní esenci překračující lidskou zkušenost, je nám její význam sociálně zprostředkován. To znamená, že jí nemůžeme *objektivně* poznat a proto s ní nemůžeme operovat jako s objektivní esencí. Přestože se pomocí téměř mytizované sociologické imaginace, použitých metod či teoretických východisek snažíme udržet si odstup od popisované problematiky, je nutné vést v patrnosti, co se zdá být omílaným sociologickým klišé – to, že samotný výběr tématu, metod i teoretických východisek je výsledkem konkrétního způsobu uvažování a vnímání okolního světa formovaného sociálním

prostředím. Jak zdůrazňuje Popper [1994: 21], v sociálních vědách probíhá velmi silná a komplexní interakce mezi zkoumajícím subjektem a zkoumaným objektem, v důsledku čehož jsou výsledky do určité míry ovlivněny zasazením subjektu v sociálním kontextu. Velice pádné argumenty pro tento přístup poskytuje především feministická kritika esencialismu. Ta zpochybnila objektivní danost hierarchicky postavených charakteristik žen a mužů a upozornila na jednorozměrnost a tedy i omezenost takového přístupu způsobenou důrazem pouze na určitý předem vymezený aspekt společnosti (či osobnosti) implikující nemožnost uchopení vzájemně a několikanásobně se překrývajících charakteristik (např. gender, rasa, etnikum atd.)² Věda založená na esencialismu, tedy stojící na určitých předpokladech vztahujících se k povaze sociálních faktů, které jsou však kulturně podmíněné, se zároveň dá vnímat jako nástroj reprodukce status quo, jelikož není schopná reflektovat možnost existence moci a nerovností ve formování těchto předpokladů. Linda Nicholson [1998: 293] ve vztahu k tomuto problému zmiňuje především Judith Butler, která poukázala na to, že představa žen jako poměrně homogenní kategorie je sama o sobě silou generující a legitimizující určité praktiky a zkušenosti a zároveň oklešťující a delegitimizující jiné. Pro téma mé práce je důležité, že tento výrok není vázaný na kategorii genderu, ale je zobecnitelný na další kategorie. S ohledem na anti-esencialistickou kritiku vědeckého poznání³ a na možnou přítomnost diskurzivní tváře moci, která ustanovuje nezpochybňovaný „zdravý rozum“ nebo doxa společnosti [Fraser 1990: 85], je tak podle mého názoru nutné distancovat se od nároků na objektivitu. V opačném případě

² Viz. např. slavná práce Elizabeth Spelman – *Inessential Woman* [1988].

³ Přestože striktní dekonstruktivistický anti-esencialismus jakožto konstruktivní základ pro teorie spravedlnosti či demokracie v mnoha ohledech selhává (tomuto tématu se budu věnovat později v této práci), jeho argumenty vůči objektivitě vědeckého poznání považuji za silně relevantní.

by hrozilo, že práce nabude charakteru doktríny, tedy jakéhosi zdánlivě objektivního komplexního souboru úsudků o faktech a hodnotách, sociální filosofie a zároveň systému konceptů či obecných tvrzení [Aron 1968 podle Dawe 1970: 208]

Z výše uvedených důvodů budu v textu záměrně používat ich-formu, abych předešel zvěčňování používaných kategorií či iluzi objektivity vědeckého poznání. Pojmy použité v této práci, jejich významy a obsahy v žádném případě nelze považovat za absolutně objektivní a vnější lidské zkušenosti, je proto nutné je podrobovat neustálé kritice a revizi. Z podstaty přijetí sociálně konstruktivistických východisek jako základů své práce musím samozřejmě připustit i to, že sociální konstruktivismus je sám sociálním konstruktem a že není možné ho považovat za jediný možný výklad sociální reality, jelikož nelze poznat žádnou její objektivní esenci. I z tohoto důvodu budu na následujících stránkách věnovat sociálně konstruktivistickému pozadí své práce a jeho dopadům na zvolenou metodu poměrně dost prostoru.

Druhý bod, na který jsem chtěl upozornit, je jasně odvozen od logiky bodu prvního. Pokud jsem odmítnul nárok na objektivitu, musím nutně odmítnout i nárok na normativitu, která z objektivity vychází. Jestliže obsahy a významy pojmů nebudu považovat za vnější člověku, nelze výsledky výzkumu považovat za univerzálně platné a vyvozovat z nich důsledky bez vztahu k vnímání reality konkrétními jedinci či - přistoupím-li na určitou míru redukce, při níž je však tento argument stejně relevantní - bez vztahu k vnímání reality společenskými skupinami definovanými na základě kategorií, které jsou nějakým způsobem strukturující⁴. Pokud by měla práce mít normativní charakter, bylo by nutné, aby se čtenář

⁴ Zde se ale opět vracím k otázce sociální podmíněnosti sociálně-vědních pojmů.

ztotožnil s mými výchozími předpoklady, které se budu snažit vždy co nejjasněji ilustrovat.

2.1 Výchozí bod výzkumu a vědecká objektivita

Přestože (nebo spíše protože) jsem odmítnul nároky na objektivitu i normativitu, základním smyslem této práce je reflexe a kritika stávajícího stavu společnosti, což přirozeně implikuje předpoklad určitých výchozích hodnot. Abych v co největší míře předešel tomu, že by mé výchozí hodnoty v práci figurovaly jako dogmatická normativní ekvilibra (čili rovnovážné body společnosti) se zdánlivě objektivní povahou, musím učinit velmi důležitý krok, totiž co nejjasněji od sebe oddělit dvě složky, které v textu budou hrát klíčovou roli – řekněme *hodnotovou* a *analytickou*. Cílem takového kroku je především reflexe sociální zprostředkovanosti vnímání a chápání světa.

Hodnotová bude definována na základě v co největší míře přiznaného kulturně podmíněného způsobu myšlení (pro tyto účely ho budu označovat za radikálně demokratický – přesné definici se budu věnovat později) a jejím smyslem bude co nejpřesněji zachytit a popsat ony výchozí hodnoty, se kterými do výzkumu vstupuji. Z těchto pozic bude vytvořen weberovský ideální typ podoby radikálně demokratické rozhodovací situace. V analytické složce pak půjde o analýzu dat odrážející se právě od tohoto ideálního typu. Odlišení obou složek má svůj jasný význam. Tím je především identifikace výchozích hodnot a jejich teoretické oddělení od analyzované oblasti a zároveň udržení jasné kritické linie. I zde je však nutné připomenout, že ačkoliv se rozdělení metody do dvou složek snaží co nejvíce oddělit hodnoty, se kterými k tématu přistupuji, od samotného výzkumu, i analytická složka je do určité míry diskurzivně podmíněna konkrétní podobou „zdravého rozumu“

či společenského doxa přítomného a působícího při její konstrukci. Na to ostatně nepřímo upozornil už před více než sto padesáti lety Herbert Spencer [1851], když napsal: „Sedíme zde okolo čajových stolků, vznášíme kritiku směrem k charakteru národů nebo filosofujeme o vývoji civilizovaných institucí, přičemž považujeme za dané, že my *jsme* civilizovaní – že stav věcí, který nás obklopuje, je ten správný.“ Oním problematickým prvkem je právě Spencerem zmíněné tiché přijetí určitého jevu či určité konkrétní podoby vztahu jakožto něčeho daného, respektive aplikace známého úsloví „podle sebe soudím tebe“ do vědecké praxe.

Použitý přístup, o němž jsem zde hovořil, má především jeden zásadní důsledek, o kterém jsem již hovořil. Výsledky práce budou platné a relevantní pouze v tom případě, že je čtenář bude číst radikálně demokratickým prizmatem. Stejně tak je nutné přistupovat k aplikaci výsledků. Výsledky jsou aplikovatelné pouze ve vztahu k radikálně demokratickému východisku (standpointu).

2.2 Radikální demokracie⁵, esencialismus a diskurz

„Moderní ústavy vděčí za svou existenci ideji rozumového práva, podle níž se občané na základě vlastního rozhodnutí sdružují ve společenství svobodných a sobě rovných právních osob“, píše Jürgen Habermas [2001: 123] v úvodu jedné ze svých statí. Právě racionalita, svobodná vůle, a vzájemná výchozí rovnoprávnost aktérů v deliberativních situacích jsou základními pojmy, na kterých staví radikální demokracie a na kterých bude postavena hodnotová složka této práce. Požadavek na demokratickou rozhodovací situaci je z tohoto pohledu takový, že vzájemný vztah jedinců či skupin,

⁵ Spojení „radikální demokracie“ je již zavedeným pojmem se zavedeným obsahem, který do společenských věd vnesli Ernesto Laclau a Chantal Mouffe [2001, napsáno 1985] Přesto bych rád zdůraznil, že „radikální“ v tomto významu neznamená „jdoucí do extrémů“, nýbrž „dekonstruující problém až k jeho samotným kořenům“.

kteře do ní vstupují, nesmí být apriorně asymetrický. Rovná musí být i možnost všech aktérů, jejichž životních podmínek se rozhodnutí dotkne, vstoupit do rozhodovací diskuse. Jednoduše řečeno by dle tohoto přístupu vyjednávání a rozhodování mělo probíhat na bázi výchozí rovnosti všech aktérů a aktérek v racionální diskusi o situaci, která se dotýká jejich reálných životních podmínek.⁶ Ideálně typická radikálně demokratická vyjednávací aréna není žádným způsobem mocensky podmíněna či asymetricky nastavena tak, že některý z vyjednávajících subjektů by byl při vyjednávání zvýhodněn na úkor ostatních. Faktorem, který určuje výsledek vyjednávání, je síla argumentů jednotlivých aktérů. Přijetí radikálně demokratického požadavku na rozhodování považují za nutné vzhledem k postmoderní komplexní provázanosti a složitosti současného světa a neexistenci jednotného metapříběhu, který by zajišťoval společenský konsenzus ve věci náhledu na jednotlivé společenské problémy⁷.

Asymetrie v rozhodovací situaci může mít v zásadě dvojí podstatu. Jednak k ní může docházet na základě určitých zvěčněných představ, norem, dogmat či předsudků. V tomto případě jde o nerovné uznání rozdílných nároků jednotlivých aktérů a aktérek vyplývajících z jejich vzájemné rozdílnosti. V druhém případě může být podstatou asymetrie nerovné rozdělování statků (ať už jakéhokoliv druhu) v závislosti na rozdílech mezi jednotlivými aktéry a aktérkami. Rozdíl mezi dvěma podstatami nerovností vystihnul opět Habermas, když napsal, že nerovnost není pouze slepotou „vůči nerovným sociálním životním podmínkám, ale i vůči kulturním rozdílům.“ [Habermas 2001: 129]

⁶ V této souvislosti je vhodné zmínit teoretické koncepty, které tuto situaci definují, především koncept participační parity od Nancy Fraser [2007] a koncept ideální řečové situace Jürgena Habermase [2000b].

⁷ Viz. například Lyotard [1993] a jeho teze o zániku velkých vyprávění.

Zařazením nerovných sociálních životních podmínek do první části předešlého výroku je zároveň poukázáno na tradiční a zhruba do poloviny dvacátého století převládající vnímání sociální nespravedlnosti jako stavu založeného právě na nerovném přerozdělování, tedy zakotveného v ekonomické struktuře společnosti⁸. Její změnu tak předpokládá jakákoliv emancipační aktivita. Cílem emancipačních aktivit je přitom zrušení ekonomicky definovaných kategorií. Pokud bych se ovšem zaměřil výhradně na ekonomickou podstatu nerovností a její odstranění, dostal bych se do pozice, z níž není možné reflektovat umístění bodu, ze kterého nerovnosti nahlížím, v sociálním prostoru. Emancipační aktivity, jejich rozsah a především oblast, na kterou se vztahují, jsou orámovány určitými vzorci myšlení a hodnotami relevantními v daném diskurzu. To, jakým způsobem jsou tyto hodnoty konstruovány a jaký hlas mají v procesu konstrukce které skupiny, zůstává zcela stranou a spolu s tím i určitá část nerovností. Ačkoliv může skrze změnu ekonomické struktury proběhnout vyrovnání nerovností mezi dvěma skupinami, jiné nerovnosti mohou legitimně přetrvávat právě kvůli absenci reflexe výchozích hodnot a jejich konstrukce. Pokud jsou například v diskurzu určité společnosti diskutované a tedy i relevantní rasové rozdíly, ale genderové ne, může nastat situace, kdy je v rámci emancipačního procesu změněna ekonomická struktura společnosti tak, že lidé různých ras jsou odměňováni stejným způsobem, ale muži a ženy jsou bez povšimnutí nadále legitimně odměňováni nerovně. Zde zcela jasně vystupuje nedostatek reflexe nerovností, které mohou existovat v rovině statusu, respektive uznání. K situaci, kdy je možné reálně uvažovat o změně ekonomické struktury určitým směrem, je

⁸ Jedním příkladem za všechny je ústřední role přerozdělování v marxistické ideologii a její následné aplikaci na společnost.

potřeba, aby skupina, jíž se emancipace týká, již disponovala určitým společenským statusem a právě tuto skutečnost zaměření na samotné přerozdělování ignoruje. V určitém ohledu⁹ tak mohou mít výsledky politiky přerozdělování podobu reprodukce status quo. Je tedy třeba věnovat pozornost i nerovnostem v uznání. Amy Gutman v tomto kontextu zdůrazňuje následující:

„Úplné veřejné uznání lidí jakožto sobě rovných vyžaduje dvě formy úcty: (1) úcty k jedinečné identitě každého individua bez ohledu na pohlaví, rasu nebo etnickou příslušnost, a (2) úcty k oněm formám jednání, praktikám, podobám obrazů světa, jichž si obzvláště cení nebo s nimiž jsou úzce spjati členové znevýhodněných skupin včetně žen, asijských Američanů a mnoha dalších skupin v USA.“¹⁰. [Gutmanová 2001: 22-23]

Názory dominantní skupiny na kulturní, ekonomický či jiný přínos uznání identity minoritních skupin zde zůstávají irelevantním faktorem. Radikalita tohoto požadavku přitom spočívá především v rozšíření chápání demokracie o odmítnutí tradicionalistického totalitarizujícího způsobu myšlení zvětšujícího sociálně konstruované (případně částečně sociálně konstruované) pojmy a kategorie, kterým je připisován přírodní a tudíž nezpochybnitelný charakter. Samotná radikální demokracie tak jedním dechem odmítá jakékoliv vlastní univerzalistické nároky, ať už kognitivního či normativního charakteru [Habermas 2001: 136], čímž automaticky zpochybňuje sebe samu.

Definice uznání na základě výše zmíněných dvou forem úcty ovšem implikuje závažný problém, na který poukazují Gutman [Gutmanová 2001: 19] i Habermas [2001: 126]: Tento problém

⁹ Např. z pohledu skupin disponujících tak nízkým statusem, že o vyrovnání ekonomických rozdílů mezi nimi a skupinami s vyšším statusem není ani uvažováno, tudíž vůbec nedochází k procesu rozhodování..

¹⁰ Pravděpodobně není nutné na tomto místě připomínat, že uvedené kategorie zdaleka nejsou vyčerpávající, byly použity v konkrétním kritickém kontextu a význam výroku pro tento text spočívá v definici oblastí uznání..

vyvěrá ze situace, kdy je identita jedince či skupiny založena na dominanci nad jiným jedincem či jinou skupinou. V tomto případě se teorie dostává do slepé uličky, protože zde může vzniknout rozpor mezi politikou zohledňující kulturní rozdíly a politikou zobecňující subjektivní práva. Vynořuje se tak dilema dvou protichůdných tendencí: (a) označit všechny kolektivní identity a difference za represivní fikce, nebo (b) považovat všechny identity a difference za hodné uznání. [Fraser 2007: 36] Abych mohl dostatečně vysvětlit ideální typ radikálně demokratické rozhodovací situace, který budu používat, je nutné k tomuto problému úzce souvisejícímu se sporem o esencialismus, zaujmout konkrétní stanovisko.

Antiesencialistické paradigma, jak jsem jej popsal výše, dekonstruuje nezávislost podstaty pojmů (nejen sociálně vědních) na lidské zkušenosti. To má svůj praktický dopad na konstrukci politik, respektive na legitimizaci konkrétních podob společenské organizace. Dekonstruována je jakákoliv skupinová identita a pozornost je zaměřena výhradně na jednotlivce, který se stává jedinou relevantní jednotkou pro zkoumání hodnot, postojů, názorů, preferencí - tedy identity. Pokud sociologická metodologie přijme antiesencialistické východisko, dostává se do pozice, z níž nelze postihnout stratifikaci společnosti. Jak tvrdí Nancy Fraser [2007], dekonstruktivistický antiesencialismus sice konceptualizuje identity jako diskurzivně konstruované, ale neptá se, jak je daná identita propojena s nerovnými společenskými vztahy a se společenskou strukturou, jíž je vlastní dominance. Ignorována je tak možnost, že co je konstruované, může být i reálné (a to jak co se týče subjektivní definice situace, tak co se týče jejích důsledků). Zároveň je tímto odmítnuto uznání jakýchkoliv sdílených měřítek, podle nichž by bylo možno hodnotit formy společenské organizace.

Ačkoliv jsem přijal antiesencialistické argumenty v otázce objektivitu této práce jako celku (a de facto celého sociologického poznání), s ohledem na kritiku antiesencialismu stručně shrnutou v předchozím odstavci nebudu zaujímat striktně antiesencialistickou pozici v konstrukci samotné metody právě kvůli tomu, že budu předpokládat určité sdílené měřítko hodnocení legitimacy daných situací. V základech konstrukce tohoto měřítko stojí přiznaně účelová redefinice vztahu výše zmíněných dvou forem úcty. Pro účely konstrukce ideálního typu radikálně demokratické situace budu tento vztah definovat následujícím způsobem: *Veřejné uznání lidí jakožto sobě rovných vyžaduje dvě formy úcty: (1) úctu k jedinečné identitě každého individua, a (2) úctu k oněm formám jednání, praktikám, podobám obrazů světa, které jsou součástí identity každého individua a zároveň nepopírají úctu prvního druhu. Zároveň není možné zcela oddělit otázku uznání od reálných sociálních podmínek a to z několika důvodů, především pak ze dvou. Zaprvé nežijeme v sociálně-kulturním vakuu a lze předpokládat určitý vztah mezi distribucí statků ve společnosti a uznáním. Zadruhé, jak ukázal David Lockwood [1996], k dosažení uznání může být potřeba určitých zdrojů. Tato situace je patrná především v dnešní době, kdy hrají ve vytváření postojů veřejnosti důležitou roli média, přičemž k vnesení konkrétního sdělení do nich může hrát zásadní roli ekonomický kapitál (potřebný k pronajmutí reklamního prostoru; k uspořádání propagační akce, která bude pro média natolik atraktivní, že o ní budou psát; atd.)*

Rovněž budu vycházet z předpokladu, že je možné ve společnosti pozorovat určitou strukturu, kterou však opět nelze vnímat jako založenou na esencích, nýbrž na sdílených subjektivních definicích konkrétní situace vyjádřených pluralitou

veřejných diskurzů a jejich vzájemným postavením ve společné deliberativní aréně.

Významný aspektem nerovností, který nelze ze zde probírané diskuse vydělit, je však i samotná definice situace. Pozornost nelze upírat pouze směrem k nastavení pravidel, které je symetrické či asymetrické vůči jednotlivým aktérům zahrnutým do situace. Jinými slovy, otázku demokratičnosti není možné vztahovat pouze k tomu, jakou vzájemnou pozici mají daní aktéři ve vyjednávání a v dosahování jeho výsledků. Stejně relevantní otázkou je to, kterým aktérům je vůbec umožněn přístup do rozhodovacího diskurzu. Ideální typ radikálně demokratické rozhodovací situace předpokládá jediný možný princip výběru aktérů a akterek oprávněných rozhodovat – *princip všech dotčených*. To znamená, že každý člověk by měl mít právo rozhodovat o věcech, které se ho týkají, neboli, podíváme-li se na problém z druhé strany, o určité situaci by měli mít právo rozhodovat všichni aktéři, do jejichž reálných životních podmínek tato situace zasahuje.

Sociologický popis rozhodovací situace nesmí apriorně vycházet z rutinního vnímání sociologických pojmů a kategorií. Protože pojednávám o nerovnostech (stavech porušení rovnosti), výzkum by se měl naopak odrazit od stavu rovnosti a zjišťovat, na jakých úrovních k jeho porušení dochází. Přístup vycházející z předpokladu určitých podob nerovností totiž může zakrýt existenci nerovností s jinou podstatou. Ulrich Beck [2007: 68] k tomuto tématu poznamenává, že je nutné „překonat *ahistorické sebezvěčňování sociálněvědních pojmových světů a výzkumných rutinních postupů* alternativním vytvářením pojmů a výzkumných strategií.“ Výzkum nerovností se nesmí omezovat na tradičně vnímané kategorie, jakými jsou například třída, rasa či gender nebo

na kategorie, za jejichž zdůrazněním stojí široká sociální hnutí. Je nutno věnovat se i nedostatečně tematizovaným oblastem.

Nicméně od vlastní pozice v sociálním prostoru se nelze zcela oprostít. Jsme chtě-nechtě slepí vůči určitým kategoriím a nemůžeme zcela porozumět společnosti v její šíři a historické komplexnosti. Z tohoto důvodu podle mě není možné dosáhnout komplexního pohledu na společnost či na nerovnosti obecně a je tedy nutné se zaměřovat na konkrétní situace, jimž rozumíme a orientujeme se v nich a v nichž mohou vznikat nerovnosti¹¹.

3. VEŘEJNÝ PROSTOR V KONTEXTU RADIKÁLNÍ DEMOKRACIE A SOCIÁLNÍCH NEROVNOSTÍ

Vzhledem k výše uvedenému předpokladu nemožnosti dosažení vědecké objektivitu, k němuž by zkoumající osoba musela stát mimo společnost a jakékoliv sociálně naučené hodnoty, bude prvním krokem učiněným v této práci co nejotevřenější definice až posléze rozebíraného sociálního problému a vytyčení ideových či ideologických postojů a hodnot vyúsťujících právě v tuto definici. Nebudu tedy postupovat tradiční cestou přijetí zdánlivě nezaujaté pozice, z níž by byla pozorována sociální realita a posléze by došlo k objevení či definici určitého sociálního problému, přičemž vstupní hodnoty spjaté s bodem, ze kterého je na problém nahlíženo, by zůstaly skryté. Domnívám se, že postup, kdy jsou hned v úvodu „vyloženy karty na stůl“ odkrývá text pro případnou kritiku a plodnou diskusi, zatímco zaujetí objektivistické pozice pouze zakrývá hodnoty vstupující do výzkumu, což kritickou diskusi textu problematizuje.

¹¹ Viz například Misgeld [1985] a jeho kritika Habermase

Sociálním problémem, jehož předpoklad stojí za touto prací je současná situace obecně vyvstávající v mnoha oblastech současného společenského života, které se dotknul Immanuel Wallerstein [2004: 24], když napsal, že kapitalistický systém se vyznačuje nejvyšší prioritou, která je přikládána nekonečné akumulaci kapitálu – perpetuu mobile nekonečné a samoučelné akumulace kapitálu. Podle této definice pak současný světový systém (politicko-sociálně-kulturně-ekonomický systém ohraničený dosahem svých vlastních kontaktů a vztahů) považuje za kapitalistický. Priorita nekonečného hromadění kapitálu podle Wallersteina znamená existenci strukturálních mechanismů, penalizujících subjekty (jednotlivce, skupiny) nejednající prioritně s tímto zájmem, případně vylučujících tyto subjekty ze společenské scény. Na druhou stranu ti, kteří jednají motivováni nekonečnou akumulací kapitálu, jsou odměňováni a postaveni do výhodnější výchozí pozice. Jinak řečeno, tentokrát slovy Jana Kellera [2007: 98], „sociální pokrok má nárok na existenci jedině když se to vyplácí.“ Dle mého názoru se tento fenomén dá velmi dobře sledovat na příkladu rozhodování o veřejném prostoru a na něj se také - pro jeho poměrně jasné vymezení a vlastnosti - ve své práci budu zaměřovat.

3.1 Veřejný prostor jako životně důležitý prvek městského života

Teoretický ideální typ veřejného prostoru se dá v zásadě vymezit pomocí dvou jeho významných spolu souvisejících charakteristik. Zprv je ze své definice deprivatizovaným prostorem, do kterého by měli mít přístup všichni lidé spadající do společenství označeného jako „veřejnost.“ Zadruhé by jej - pakliže přistoupím na radikálně demokratický požadavek, aby do rozhodovací situace měly právo vstupovat všechny subjekty, do jejichž životních

podmínek budoucí rozhodnutí zasáhne - měli mít všichni lidé spadající pod pojem „veřejnost“ a tento pojem by zároveň měl zahrnovat všechny lidské bytosti jakýmkoliv způsobem spjaté s prostorem, o němž je rozhodováno. V Habermasovském duchu by pak jejich výchozí pozice měly být vyrovnané, oproštěné od mocenských vztahů a k rozhodování by mělo docházet na základě racionálních argumentů položených ve svobodné a otevřené diskusi. Samozřejmě, že zde nastíněný požadavek má ideálně typický charakter a, jak se vyslovil například Luhmann [2002], v podmínkách složitých a rozvětvených vztahů v pozdně kapitalistické společnosti to platí dvojnásob, protože prostředkem komunikace je - na úkor rozumu - spíše myšlenkový konzum. O tom však později.

Městské prostory odpovídající zmíněným charakteristikám jsou nepostradatelné pro rozvíjení a udržování radikálně demokratického typu společnosti založené na diskusi, konsensuálním rozhodování a vzájemném respektu jejích členů. Ze své ne-exkluzivní podstaty oproštěné od imperativu intimity nebo komerce [Pospěch 2009: 177] tvoří základ pro setkávání a interakci různých sociálních skupin a vrstev a plní tak funkci posilování sociální soudržnosti, a prevence sociální segregace i její praktické překážky. Tu zde chápu jako sociální problém – mocensky podmíněnou situaci prostorového oddělení nebo procesu oddělování určitých skupin obyvatelstva od zbytku společnosti [Sýkora – Temelová 2005: 6], za níž stojí vztah sociální nerovnosti bez všeobecným konsensem podloženého legitimizačního nástroje a tudíž odporující radikálně demokratickým požadavkům na rozhodování¹². Segregace může probíhat dvěma způsoby – exkluzí

¹² Druhá část definice je velmi významná. Segregace jako taková totiž nemusí být nutně negativním jevem a sociálním problémem [viz např. Illner 2005]

deprivilegovaných sociálních skupin z určitého místa (segregace směrem ven) nebo naopak vytvářením exkluzivních zón, do nichž mají přístup jen určité sociální skupiny (segregace směrem dovnitř). Oba tyto vzájemně propojené procesy mohou velmi významně narušovat sociální soudržnost a ohrožovat „celkovou udržitelnost rozvoje společnosti“ [Sýkora – Temelová 2005: 10].

V Praze, jíž je stále ještě vlastní dynamický charakter postkomunistického kapitalistického města, se dá velmi dobře pozorovat mizení veřejných prostorů ve spojitosti s privatizací městského prostoru či s komercializací podpořenou dominantním paradigmatem tržní logiky, respektive požadavkem, „aby si na sebe místo vydělalo“ (chápáno v termínech okamžitého ekonomického zisku, jemuž se budu věnovat níže). Veřejné prostory mohou ztrácet svůj veřejný charakter několika možnými vzájemně kombinovatelnými a kombinovanými způsoby, především pak změnou fyzického charakteru místa, změnou využití místa nebo změnou kulturního kódu místa. V případě změny fyzického charakteru se jedná například o zastavění veřejného prostoru obytným domem nebo objektem sloužícím k soukromým účelům. V tomto případě mají do objektu přístup jen ti, kterým to umožnění majitel objektu, na němž také spočívá veškeré rozhodování. Změnou využití místa myslím například přestavění nádražní haly na multifunkční prostory. Formálně využití zůstává stejné, nicméně pravidla provozu prostoru nejsou určována na základě všeobecného konsenzu všech členů veřejnosti, protože v diskusi jsou privilegovány subjekty spolu/využívající prostory ke svým účelům (např. nájemci obchodních prostor). V závislosti na tom je upravena i míra přístupnosti prostor (např.: z nádražní haly jsou vyhošťováni bezdomovci, jelikož jejich přítomnost se neslučuje s komerčními záměry nájemců obchodních prostorů na nádraží). Změnou

kulturního kódu místa označuji například změnu rázu celé čtvrti spojenou se změnou rázu zahrady, která se nachází v jejím srdci. V tomto případě může dojít k situaci, že je prostor formálně dostupný všem a všichni o něm formálně mohou rozhodovat, ale prostor má natolik specifický kulturní kód srozumitelný a přijatelný jen pro určitou sociální skupinu, že se stává exkluzivním.

V důsledku popsaných změn se z veřejných prostor mohou stávat prostory soukromého či tzv. pseudoveřejného charakteru. Privátní prostory zde definuji jako prostory, pro něž je typická uzavřenost:

„každý, kdo sem vstupuje, tak činí za určitým účelem, který se bezprostředně týká majitele prostoru; navíc jde často o vztah obchodní, a tedy kodifikovaný a standardizovaný. Tato standardizace umožňuje snadno rozeznat, kdo sem patří a kdo ne. Práva, která návštěvníkům těchto míst náleží, nejsou definována normativně, ale smluvně, a jsou proto determinována vztahem k majiteli nebo správci prostoru.“ [Pospěch 2009: 179]

Pseudoveřejná místa jsou většinou pod soukromou správou, jsou do určité míry exkluzivní (fungují zde mechanismy vylučující odlišnosti a vynucující normalitu), ale plní některé funkce veřejných prostor, nebo alespoň vyvolávají tento dojem. Typickým příkladem je nákupní centrum (nákupní galerie, shopping mall, shopping strip,...), které je na jednu stranu místem setkávání mnoha lidí, přičemž primární důvod návštěvy nemusí být vztažen k vlastníkovi prostoru, ale na druhou stranu jsou zde cíleně uplatňovány nástroje produkující a posilující různé druhy sociální kontroly (kulturní kód, prostorový design, panoptikální dohled,...) dodávající místu exkluzivní charakter, takže v důsledku mohou prostory být prakticky využívány jen některými sociálními skupinami.

3.2 Nerovnosti v rozhodování a okamžitý ekonomický zisk na příkladu Pankrácké pláně

Předmětem zájmu této práce jsou nerovnosti mezi skupinami definovanými na základě rozdílné priority přikládané zájmům spočívajícím v okamžitém ekonomickém zisku. Okamžitým ziskem v tomto kontextu myslím zisk (rozdíl příjmů a výdajů) jehož kalkulace vychází z poměrně krátkého časového horizontu, do něž spadají výdaje a zisky. Výpočet nezahrnuje 1) náklady které se neprojeví bezprostředně před, při nebo po procesu vytváření zisku, 2) náklady, které nelze efektivně kvantifikovat (ekologické, sociální,...) a 3) náklady, které překračují rámec správních či jiných jednotek z různých důvodů (např. politických, kulturních) relevantních pro výpočet. Proces vedoucí k nabytí okamžitého ekonomického zisku se pak může po zasazení do širšího kontextu projevit jako vedoucí k dlouhodobému ekonomickému prodělků, protože se projeví rizika odsunutá v momentu výpočtu. Pro ilustraci přikládám jeden smyšlený a extrémně zjednodušený příklad:

Firma X zavede na své pracoviště neskryté průmyslové kamery a odposlechy, aby zvýšila pracovní morálku a výkonnost svých zaměstnanců a zaměstnankyň. Opatření skutečně dosáhne zamýšleného efektu a zaměstnanci a zaměstnankyň pod tlakem kontroly založené na principu panoptikonu využívají čas strávený na pracovišti efektivněji a firmě se zvýší zisky. Po určité době, řekněme po několika letech, se u zaměstnankyň a zaměstnanců vlivem stresu začnou projevovat neurózy a poruchy soustředění a jejich výkonnost klesne pod výchozí úroveň, další skupina se začne bouřit. Z krátkodobého hlediska se nám rozhodnutí jevílo jako ziskové, ale po započtení výdajů s opožděným efektem nejprve vnímaných jako externality (v tomto případě jsou to určitá lidská omezení) se ukazuje, že z dlouhodobého hlediska jde o rozhodnutí prodělečné.

Význam veřejného prostoru jsem již načrtnul výše a je zřejmé, že jeho nejdůležitější aspekty nelze moc dobře kvantifikovat a zahrnout do kalkulace okamžitého ekonomického zisku. Jistě by se dal na toto téma vytvořit podobný příběh jako o průmyslových kamerách na pracovišti.

Zcela zásadní otázka, kterou si zde musím položit, je, jak jasně vymezit a analyticky od sebe oddělit jednotlivé kategorie, mezi nimiž mohou vznikat nerovnosti, neboli jak oddělit skupiny s prioritním okamžitým ekonomickým zájmem a skupiny bez něj. V tomto případě jde o oblast, na jejíž obecné úrovni jsou hranice jednotlivých skupin velmi zamlžené a věnovat se jim je práce výrazně překračující účely a možnosti tohoto textu. Proto jsem se rozhodl daný typ nerovností rozebírat na příkladu materiálu, kde je situace poměrně zřetelná. Jde o případ komerční zástavby pražské Pankrácké pláně, kde proti sobě stojí dvě skupiny - jedna se zájmy jasně ekonomickými (komerční výstavba) a druhá se zájmy, které nemají primární cíl v okamžitém ekonomickém zisku (posílení sociálních služeb, zachování zeleně z ekologických důvodů atd.). Aby bylo možné učinit rozbor ne/rovností spojených se zmíněnou situací, je nejprve třeba načrtnout pozadí celého případu.

3.3 Pankrácká pláň – minulost, současnost a budoucnost

Pankrácká pláň je urbanistické označení pro městskou oblast rozkládající se na vrchu Pankráci (geomorfologický celek Pankrácká terasa) v Praze 4, kterou je možno konkrétněji vymezit následujícím způsobem podle podmínek soutěže z roku 1997, která řešila využití tohoto území: Oblast mezi Centrálním parkem a ulicí Na Hřebenech II; Tzv. pentagon, plocha sevřená ulicemi Hvězdova, Na Pankráci, Na Strži, Milevská a Pujmanové; plocha někdejšího autobusového nádraží mezi ulicemi Na Pankráci a Pikrtova; oblast za magistrálou

(Reitknechtka) [Wikipedia 2010]. Pro mojí práci je relevantní právě toto užší vymezení. Urbanistická koncepce oblasti Pankráckého náměstí (nynější okolí nákupního centra Arkády Pankrác) vznikla na přelomu padesátých a šedesátých let dvacátého století, ale postupně od ní bylo upuštěno a od sedmdesátých let se v oblasti postrádající ucelenou koncepci začalo stavět. V roce 1977 byla dokončena výšková budova Motokov (nyní City Empiria), v roce 1983 hotel Panorama (dnes Corinthia Panorama) a v témže roce započala výstavba budovy Československého rozhlasu (dnes City Tower), která po více než dvacet let stála v nedokončeném stavu. Část oblasti – Kavčí hory - byla zastavěna již v šedesátých letech objekty České televize Významnou součástí pláně již dlouhou dobu tvoří Centrální park (Park Družby). Zlom ve vývoji Pankrácké pláně nastav v roce 1997, kdy byla vyhlášena soutěž na její využití. Vzhledem k tomu, že oblast postupem času nabyla na lukrativě (starší zástavba, poloha poblíž centra, poloha v blízkosti několika stanic metra C, tramvajových kolejí a magistrály), začaly se projevovat tlaky na komerční zastavění mnoha ploch, které do té doby měly/mají jiné využití či nebyly/nejsou zastavěny. Následně došlo k vybudování hned několika rozsáhlých objektů. Vedle areálu České televize byl vystavěn Kavčí Hory Office Park, dostavěna byla výšková budova City Tower, v její těsné blízkosti vyrostlo namísto ovocného trhu a tržnice nákupní centrum Arkády Pankrác sousedící s rovněž novou budovou City Point, pilotním objektem projektu City zahrnujícího několik budov v oblasti Pankrácké pláně. Na místě bývalého autobusového nádraží Pankrác a posléze tržnice nyní stojí administrativní centrum Gemini. Výstavba dalších budov je ve stádiu plánování. Pro danou oblast neexistuje regulační plán, což znamená, že investoři nemají povinnost do svých projektů

zabudovávat v určitých proporcích různé typy různě využitelných prostorů, např. sportovních, kulturních, odpočinkových atd.

Vzhledem k tématickému vymezení mé práce, se budu věnovat časovému rozmezí od 1.1.2001 do 1.1.2010 – období, kdy se začal prakticky projevovat tlak na komerční výstavbu na Pankrácké pláni a kdy se zároveň ve větší míře začínaly ozývat hlasy proti záměrům komerční výstavby. Jedná se o situaci rozhodovacího konfliktu ve věci využití až doposud nezastavěných prostorů, kdy proti sobě stojí dvě skupiny definované primárně na základě priority přikládané okamžitému ekonomickému zisku. Zjednodušené schéma situace vypadá tak, že na jedné straně stojí developerské společnosti, pro které je nová výstavba hotelů, luxusních bytových domů, nákupního centra, kanceláří a dalších ryze komerčních projektů lukrativní ekonomickou příležitostí a na druhé straně místní lidé, jejichž odmítavý postoj vůči komerční výstavbě není založen na ekonomických zájmech, nýbrž především na argumentech na sociální nebo ekologické rovině. Ve své práci se budu věnovat diskurzivnímu pohledu na tento spor a jeho mediálnímu obrazu a to z pozic kritické diskurzivní analýzy (CDA).

4. MYŠLENKOVÝ KONZUM A KRITICKÁ DISKURZIVNÍ ANALÝZA

Kritická diskurzivní analýza (CDA) se dá chápat jako výzkumný program nebo přístup k analýze textů, ale zároveň jako specifický způsob jejich čtení. K tomu ostatně odkazuje slovo „kritická“ v jejím názvu značící důkladnost, hloubku, dekonstrukci až ke kořenům. CDA totiž předpokládá, že každý text má reálný dopad na sociální praxi, snaží se v textech odhalovat moment moci a v souladu s odmítnutím možnosti objektivního zkoumání k nim přistupuje již vybavena přiznaným souborem norem, tzn. *je*

angažovaným programem. V tomto ohledu vyhovuje mým požadavkům na přístup k sociologickému výzkumu, které jsem rozebíral výše. Výchozím bodem, od něhož se odráží, je sociální problém definovaný právě z oněch přiznaných pozic. V mém případě jsou takovými „odrazovým“ problémem nerovnosti v rozhodování, k nimž přistupuji z výše popsaných radikálně demokratických pozic. Jejím samotným názvem proklamovaná kritičnost CDA je - jak jsem napsal - jednak vyjádřením hlubinné povahy analýzy (jdoucí ke kořenům), ale zároveň i explicitním přihlášením k jejím ideovým zdrojům, mezi něž patří kritická sociologie (Frankfurtská škola, Habermas, Foucault, Bourdieu...) a kritická lingvistika (Fowler, Kress, Hodge,...).¹³

Základním předpokladem CDA je, že každý text (psaný text, obraz, ústní i vizuální sdělení,...) je ve vztahu oboustranné interakce se sociální praxí. Co se týče jeho významu, kontextu, obsahu, formy i ostatních aspektů, má sociálně konstituovaný, ale zároveň i konstitutivní charakter. To znamená, že tyto jeho aspekty jsou formovány sociální realitou, kterou autor textu určitým způsobem vnímá, ale zároveň, protože jsou prostředkem komunikace, mohou do sociální reality zasahovat a formovat ji. Jednoduše řečeno, slova mají reálný důsledek pro jednání lidí. Austin [2000] to vystihl samotným názvem své knihy: slova něco „dělají.“ Výběr používaných slov, kontext, povaha informace, atd. - to všechno, ať už chceme nebo ne, ovlivňuje způsob, jakým vnímáme sociální realitu, okolní svět, ostatní lidi, vztahy a tedy i to, jakým způsobem jednáme. V jazyku se ukrývá moc. Jazyk však není mocný sám o sobě, svou moc nabývá až ve chvíli, když je užíván mocnými lidmi. Z tohoto důvodu CDA většinou sociální problémy nahlíží z pohledu

¹³ Stručnou chronologickou řadu teoretických kořenů CDA nastínil např. Van Dijk [1993: 251].

deprivilegovaných skupin čelících moci [Wodak 2002: 10] a jejím hlavním předmětem zájmu v analyzovaných textech je *působení moci směrem shora* [Van Dijk 1993: 250], přičemž moc je definována skrze pojem kontroly: moc skupin či jednotlivců je odvozena od jejich schopnosti kontrolovat činy a myslí ostatních skupin či jednotlivců [Van Dijk 1993: 254]. CDA je, jak již jsem zmínil, ze své podstaty angažovaným přístupem a jak píše Vávra [2006: 55], jejím „cílem není pouze poznat realitu, ale také přispět k nastolení rovnějšího komunikačního prostředí.“ Van Dijk [1993] konstatuje, že zaměření na nerovnosti a dominanci implikuje to, že *se CDA nesnaží primárně přispět ke specifické disciplíně, škole, teorii či specifickému paradigmatu. Namísto toho se soustředí na palčivá společenská témata, jimž se snaží porozumět pomocí analýzy diskurzu, kterému připisuje zásadní roli v produkci a reprodukci společenských nerovností.* Někteří autoři [např. Toolan 1997, dle Blommaert – Bulcaen 2000] o CDA dokonce explicitně pojednávají jako o výzkumném přístupu s preskriptivní funkcí, který by měl navrhnout možnosti a cesty společenské změny. Toto je ale, dle mého názoru - vzhledem k uvedeným aspiracím této práce - nutno brát s rezervou.

Diskurz je velmi obecný pojem, který má mnoho definic. Já budu pracovat s velmi rozšířenou definicí jednoho ze stěžejních zástupců CDA - Normana Fairclougha [1992]. Ten diskurz chápe jako tři navzájem propojené a interagující roviny: 1) *diskurz jako text*, 2) *diskurz jako diskurzivní praxe* a 3) *diskurz jako sociální praxe*¹⁴. *Diskurz ve smyslu textu* zahrnuje lingvistické a sémantické charakteristiky určitého textu – používané výrazy, tvary, časy, struktury či schémata jednotlivých textů. Tyto charakteristiky jsou

¹⁴ Jak upozorňuje Petr Vašát [2009], Fairclough později tento termín změnil na *socio-kulturní praxe*.

jedním z určujících faktorů toho, „co text dělá“. *Diskurz jako diskurzivní praxe* je něčím, co obíhá společností a přenáší určitý význam. Na této rovině jsou již jednotlivé lingvistické charakteristiky jednotlivých textů kladeny do vzájemného společenského kontextu. Zatímco analýza diskurzu jako textu probíhá na mikro- úrovni, zde dochází k propojení s makro- úrovní a objekty zkoumání jsou převládající textové vzorce, které šíří určitý způsob konstrukce sociální reality. Pro diskurz jako diskurzivní praxi je tedy charakteristická intertextualita. Diskurz jako diskurzivní praxe vyjadřuje instituce a situace vztahující se k cirkulaci a konzumaci diskurzu. *Diskurz jako sociální praxe* zahrnuje ideologický efekt textů a jejich vzorců na společnost a jeho analýza rozkrývá hegemonické procesy, jejichž jsou součástí. V tomto případě analýza probíhá na makro- úrovni. Petr Vašát [2009] Faircloughovo schéma shrnuje následovně:

„...trojdimenzionální diskurz je v *dialektickém* vztahu se sociálními strukturami. Texty tj. promluva, psaný text, vizuální obraz nebo nějaká jejich vzájemná kombinace, jsou produkovány a konzumovány v rámci specifické *diskurzivní praxe*. Ta je řízena svými specifickými pravidly v závislosti na sociálním kontextu neboli na *sociální praxi* (Fairclough 1989:28). Jinými slovy: diskurz je řízen tzv. *pravidly diskurzu*, která ovlivňují sociální pravidla. Pravidla jsou v tomto smyslu mediátorem mezi *textem* a *společností* (Fairclough a Wodack 1997:277).“

Je tedy patrné, že zmíněné tři roviny diskurzu nelze vnímat jako oddělené autonomní fenomény. Naopak jde o vzájemně propojené a vzájemně se ovlivňující aspekty jednoho fenoménu. Aby CDA mohla efektivně rozkrývat diskurzivní mocenské struktury ve společnosti (Jejím primárním cílem je „analýza komplexních vztahů mezi dominancí a diskurzem.“ [Van Dijk 2003: 252]), věnuje se všem třem rovinám zároveň a analyticky je propojuje. Je to nutné

vzhledem k tomu, že v pojetí CDA diskurz nikdy nemůže být objektivním faktem - vždy je závislý na širším společenském kontextu a ten je při diskurzivní analýze třeba brát v potaz. Zaměřením na všechny tři roviny diskurzu CDA dle mého názoru toto reflektuje a propojuje zkoumání společenských interakcí na mikro- úrovni s makro- úrovní. Věnuje se jak konkrétním jevům v konkrétních textech, které mohou být přijímány konkrétními lidmi, tak celospolečenskému kontextu, v jakém je diskurz vytvářen, šířen a konzumován a tedy širokým diskurzivním mocenským strukturám prostupujícím i do interakcí na mikro- úrovni. CDA tak klade dílčí mocenské vztahy mezi určitými společenskými skupinami do celospolečenského kontextu. Takovýto přístup implikuje interdisciplinární charakter CDA, která (ve snaze o co nejkompexnější propojení zmíněných třech rovin) pracuje s poznatky z oblastí lingvistiky, sociologie, politologie atd. To ovšem, jak konstatuje Van Dijk [1993: 252], znamená i stírání hranic mezi teorií, popisem a aplikací metody, čímž se opět dostávám k charakteru CDA jako výzkumného programu či specifického způsobu čtení a nikoliv jako analytické metody s jasně danými a postupy a návody.

S vědomím toho, jak diskurz ovlivňuje sociální realitu, mohu tvrdit, že velmi účinným nástrojem moci jsou dnes masmédiá. Ta disponují symbolickou mocí vyplývající z šíření sdělení, které je posléze přijímáno určitým množstvím lidí, jejichž jednání je ovlivněno vnímáním mediálních textů. Současné technologické prostředky (rádio, televize, noviny, internet, telefonní webové aplikace,...) posouvají možnosti masmédií na úroveň, kdy je spektrum lidí přijímajících jejich sdělení obrovské a tomu je úměrný i jejich mocenský potenciál. Na relevanci toto konstatování nabývá obzvláště v dnešní době, pro kterou je typický, jak tvrdí Luhmann

[2002] nebo Habermas [2000b], tzv. myšlenkový konzum, jehož jsem se dotknul již výše. Zmíněný pojem označuje situaci typickou pro postmoderní dobu, kdy jsou sociální vztahy natolik rozvětvené a složité, že dalece přesahují naši osobní zkušenost. Zároveň je k dispozici takové množství informací, že pro člověka přestává být možné rozumově ověřovat každou z nich a podle toho s nimi pracovat. Za tím stojí i fakt, že spektrum informací, s nimiž člověk přichází do styku, je tak široké a zabíhá i do velmi specializovaných oblastí, takže je prakticky nemožné jednotlivé informace rozumově posuzovat - už jen z toho důvodu, že k rozumovému posuzování je opět třeba mít k dispozici velké množství dalších relevantních informací. V důsledku uvedených poznatků vyvstává situace, kdy jsou mnohé informace lidmi mechanicky (tzn. bez vnitřní rozumové diskuse) přijímány jako fakta a takovýto myšlenkový konzum se stává komunikačním prostředkem na úkor rozumu. V tomto kontextu je mocenský potenciál masmédií, která doručují informace velkému množství lidí, obrovský.

Využitelnost mocenského potenciálu masmédií má v postmoderní době rovněž svá specifika. Samotné vytváření zpráv, které masmédiá produkují, do jisté míry podléhá zmíněným principům myšlenkového konzumu. Omezený počet členů redakcí s logicky omezenou specializací totiž musí v krátkém časovém úseku zpracovávat kvanta informací z nejrůznějších oborů s nejrůznější specializací dodávaných zpravodaji a zpravodajskými agenturami či skrze tisková prohlášení, tiskové zprávy nebo konference. To opět znamená, že je komunikace na úrovni rozumu z praktických důvodů vytlačována myšlenkovým konzumem i z vytváření masmediálních sdělení a sama masmédiá se skrze nastíněnou situaci mohou stávat prostředníky v mocenských bojích. Toto mé tvrzení pochopitelně nemá absolutní platnost, pouze

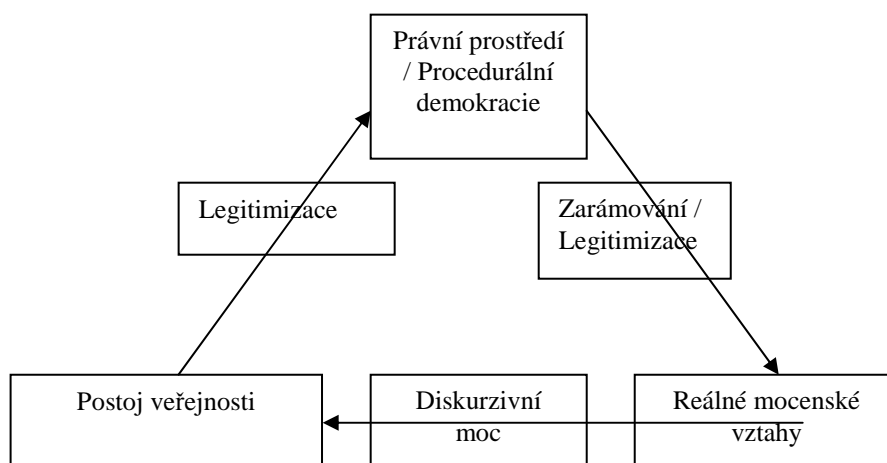
ilustruje převládající praxi. Pro diskusi využitelnosti mocenského potenciálu současných masmédií je samozřejmě relevantní i fakt, že naprostá většina masmédií (veřejnoprávní média v ČR se dají spočítat na jedné ruce) je dnes vlastněna soukromými společnostmi, které jich mohou téměř neomezeně využívat k prosazování svých zájmů (ekonomických, politických,...). V pozdně kapitalistické společnosti, kde je trh považován za hlavní legitimní regulační mechanismus téměř všech oblastí života, podléhá i činnost masmédií (do určité míry i těch veřejnoprávních) zcela jednoznačně logice tržních principů. Faktorem, který významně vstupuje do jejich fungování, a na němž existenčně stojí soukromá média, je ekonomický zisk (zde bych opět rád odkázal na Wallersteina [2004] a Kellera [2007]), což má dopad i na produkovaná sdělení – na jejich výběr, formu, podání atd.

V době, pro níž je typickým komunikačním prostředkem „myšlenkový konzum,“ jsou masmédiá nositeli diskurzu zasahujícího velice širokou populaci a majícího konstitutivní význam na její postoje, názory a jednání. Toto však nelze vnímat absolutně, jelikož masmediální diskurz samozřejmě není jediným diskurzem majícím tento konstitutivní efekt na jeho konzumenty. Určující vliv mají i diskurzy typické pro sociální prostředí, v nichž se každý jednotlivec pohybuje, a instituce, jichž je součástí (rodina, škola, přátelé atd.), stejně jako jiné osobní charakteristiky jednotlivce. Jak upozorňuje Vašát [2009], jednatel tedy v chápání CDA, oproti Foucaultově chápání diskurzu, není jeho absolutním produktem. Diskurz ovšem za určitých okolností hraje aktivní a kreativní roli ve formování postojů, názorů a jednání jednotlivců. Rovněž bych na tomto místě rád připomněl to, co již bylo jednou zmíněno, totiž že diskurz není jen sociálně konstitutivní, ale zároveň sociálně konstituovaný.

Ve své práci se budu věnovat především tomu, jak je v masmediálním diskurzu konstruován konflikt mezi skupinami motivovanými okamžitým ekonomickým ziskem (nekonečnou akumulací kapitálu) a skupinami s jinou motivací, jelikož předpokládám že rozložení sil v rámci masmediální diskurzivní arény se významně promítá do reálných společenských vztahů (diskurz je sociálně konstituovaný) a zároveň formuje sociální praxi – ovlivňuje postoje konzumentů diskurzu vůči celému konfliktu, čímž zásadně ovlivňuje legitimitu praktických kroků podniknutých jednou či druhou stranou (diskurz je sociálně konstituující). Právě postoj či ne-postoj širokých mas je v procedurálně demokratických správních společenstvích (státech) klíčový pro legitimizaci určitých rozhodnutí, protože samotný právní systém na to nemá mandát. Stát je garantem spravedlnosti, ale jeho síla rozsudku vychází právě od širokých mas, jejich veřejného mínění vyjádřeného volebními hlasy a jinými nástroji procedurální demokracie. V době myšlenkového konzumu se ale dostáváme do bludného kruhu, kdy je „hlas lidu“ do jisté míry určován mocenskými vztahy v dominantních diskurzivních arénách a stát tak není schopen zaručit faktickou rovnost mocenských pozic v rozhodovacích situacích týkajících se většího počtu lidí. Bludný kruh spočívá v tom, že mocenská praxe je uplatňována v určitém právním prostředí, které je legitimizováno většinovým veřejným souhlasem či mlčením, ale tento souhlas nebo toto mlčení opět do jisté míry podléhá konstitutivitě diskurzu odrážejícího mocenské vztahy existující v rámci právního prostředí, které je oním souhlasem a mlčením legitimizováno (viz. Obrázek 1). Ve světle této argumentace mohu konstatovat, že dekonstrukce masmediálního diskurzu týkajícího se rozhodování o veřejném

prostoru je zároveň částečnou dekonstrukcí etického zabarvení právního společenství¹⁵, v jehož rámci k rozhodování dochází .

Obrázek 1: Kruh diskurzivní reprodukce mocenských vztahů



Ačkoliv jsem již předeslal, že masmédiá nejsou jediným diskurzem majícím formující vliv na jednání jedinců, budu se ve své práci věnovat pouze jim. Důvodem mého zaměření na masmediální sdělení je právě celospolečenský rozměr jejich vlivu a široké spektrum jejich konzumentů. Masmediální diskurz má díky vysoké technické a logistické úrovni jeho nositelů potenciál (částečného) nastolování agendy a formování přemýšlení i jednání pro velkou skupinu lidí jdoucí napříč různými společenskými kategoriemi. Pro ilustraci předkládám tabulku shrnující průměrný náklad a průměrnou čtenost osmi celostátních českých deníků na jedno vydání za období 1.1.-17.12. 2009 (viz. Tabulka 1), z níž patrně například to, že nejčtenější z celostátních deníků má sám o sobě čtenost odpovídající zhruba desetině české populace.

¹⁵ Pojem “etické zabarvení právního společenství” přebírám od Jürgena Habermase [2001] k označení ideologie či hodnotového systému, od něhož se odráží konkrétní právní a jiné normy v určitém právním společenství, například ve státu.

Tabulka 1: Čtenost vybraných českých celostátních deníků

Deník	Četnost¹⁶	Průměrný prodaný náklad¹⁷
Blesk (bez Nedělního Blesku)	1 400 000	412 238
Mladá Fronta DNES	973 000	256 118
Právo	450 000	138 476
Sport	278 000	60 174
Aha! (včetně Nedělního Aha!)	264 000	107 271
Lidové noviny	209 000	58 543
Hospodářské noviny	201 000	54 285

[dle Media Projekt 2010]

Dalším rozměrem mého zaměření právě na současná masmédiá (resp. jimi produkovaný diskurz) je fakt, že jejich fungování podléhá tržním principům a že naprostá většina významných médií je vlastněna soukromými subjekty s určitými zájmy, což otevírá možnost pro jejich využití v mocenském boji (definice diskurzu může podléhat mocenským strukturám - ekonomickým, kulturním či jiným - tzn. existuje tu široký prostor pro uplatňování „moci za diskurzem“ [Fairclough 1989: 43 dle Vašát 2009]). Jak podotýká Jan Miessler [2008], „...masová média fungují ze své podstaty jednosměrně, mají do nich přístup pouze určité diskurzy a určití autoři,“, čímž se zužuje prostor pro demokratickou diskusi. Za důležité pokládám zmínit aktivní charakter masmédií, která si, zjednodušeně řečeno, ke svým konzumentům hledají cestu sama (například pomocí reklam, distribučních sítí a podobně), již jen z toho důvodu, že jsou na počtech svých konzumentů existenčně

¹⁶ Odhad čtenosti na vydání

¹⁷ Průměrný prodaný náklad v kusech za leden 2009 – prosinec 2009 ověřovaný ABC ČR

závislá. Tato média tedy *aktivně* vstupují do nastolování veřejné agendy.

Ve své práci se nevěnuji percepci masmediálního diskurzu konkrétními jedinci žijícími ve specifických sociálních vztazích (tj. konzumujícími specifické diskurzy) a mírou této percepce. Předmětem mého zájmu je právě a pouze masmediální diskurz a jeho specifická konstrukce sociální reality – tzn. „moc v rámci diskurzu“ [Fairclough 1989: 43 dle Vašát 2009] – která má konstitutivní efekt na reálné sociální vztahy. Zároveň do jisté míry tyto vztahy i odráží, jelikož zmíněný konstitutivní efekt je obousměrný.

5. METODA A DATA

Konstrukci konfliktu mezi dvěma zmíněnými skupinami jsem analyzoval na materiálu tvořeném články z významných českých celostátních deníků. Základnu pro výběr analyzovaných článků tvořila služba Newton Media poskytující přístup ke kompletnímu archiv textů publikovaných ve významných českých médiích¹⁸. Analyzované články musely vyhovovat třem kritériím: (1) Datum vzniku v rozmezí 1.1.2001 až 1.1.2010; (2) Tématika výstavby na Pankrácké pláni; (3) Článek byl publikován v celorepublikovém tištěném deníku. Tyto tři podmínky jsem si stanovil z následujících důvodů.

Uvedené časové rozmezí, v němž byly publikovány analyzované články, jsem stanovil z toho důvodu, že v tomto období byl spor nejvýraznější, respektive byl široce tematizován a fungoval jako poměrně rozšířené společenské téma, což ostatně dokládá již počet článků, který se mu věnoval (52).

¹⁸ <http://www.newtonmedia.cz>

Tématická příbuznost s výstavbou na Pankrácké pláni je logickým kritériem zajišťujícím relevanci vybraných článků k tématu, jemuž jsem se rozhodl ve své práci věnovat, tedy k sociálnímu konfliktu ohledně městských změn na Pankráci. Dodržení tohoto kritéria jsem zajistil tím způsobem, že jsem v databázi Newton vyhledal všechny články obsahující výraz „Pankrácká pláň,“ které jsem následovně prošel a vyloučil ty, které se netýkaly ve své době současných či budoucích změn (tzn. například historické texty o tom, jak Pankrácká pláň vypadala v 19. století).

Třetí kritérium bylo opět možno splnit pomocí vyhledávacích nástrojů služby Newton – vyhledával jsem pouze v kategorii „celostátní tištěná média,“ kam spadaly následující deníky: *Blesk*, *Haló noviny*, *Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Mladá fronta DNES*, *Právo*, *Super* a *Šíp*. Redukce analyzovaných textů na články z tištěných celostátních deníků má své důvody, které souvisí s povahou kritické diskurzivní analýzy, její metodou a povahou jejích výsledků. Kritická diskurzivní analýza je výzkumným přístupem, který si – stejně jako ostatní kvalitativní výzkumné přístupy - neklade nárok na zobecnění výsledků nad rámec analyzovaných textů a namísto toho se zaměřuje na detailní rozbor těchto textů, vysledování v nich obsažených diskurzivních vzorců a jejich implicitních a explicitních významů ve vztahu ke konstrukci sociální reality, což umožňuje, ale zároveň i vyžaduje významnou redukci analyzovaných dat. Jak jsem již předeslal v předchozí kapitole, jejím východiskem není „formalizace teoretického problému, ale existence problému sociálního,“ [Disman 2002: 300] což znamená, že k analyzovanému materiálu není přistupováno s již existující sadou předpokladů o vztazích uvnitř sociálního pole (čímž se ztrácí reflexe sociální konstrukce reality a

tedy i vědeckého diskurzu), o němž by pak výzkum měl podávat reprezentativní výpověď. Místo toho jsou na omezeném materiálu hledány nové možné příčinné vztahy, přičemž je z pozice definice sociálního problému jako východiska výzkumného přístupu reflektován mocenský boj o kontrolu pravidel dominantního diskurzu a tedy o kontrolu konstrukce sociální reality. Z podstaty takového cíle kritické diskurzivní analýzy je legitimní výběr poměrně malého množství analyzovaného materiálu i jeho specifické použití. Pomocí několikanásobných a několikaúrovňových kódování, kategorizací a konceptualizací jsou vytyčeny relevantní a typické diskurzivní konstrukty a s ohledem na ně a na jejich vzájemné vztahy jsou pak texty opakovaně a několikanásobně analyzovány tak, aby tyto konstrukty byly co nejpodrobněji rozebrány, vysvětleny a hloubkově interpretovány. Takovýto přístup vyžaduje postup, kdy sběr dat, analýza a vytváření teorie probíhá současně a ve vzájemné interakci a metodologie je rovněž upravována tak, aby bylo možné podat co nejhlubší a nejucelenější výpověď, tzn. aby analýza došla k bodu teoretické nasycenosti, kdy žádná nová informace nemá za následek změnu v závěrech. K dosažení toho kritická diskurzivní analýza nevyužívá jen informace z analyzovaných textů (už jen kvůli tomu, že samotné texty jsou opět součástí širokého sociálního kontextu, v němž nabývají praktického významu), ale z důvodu zvýšení teoretické citlivosti jsou využívány např. relevantní historické, politologické či jiné informace. V předešlé kapitole jsem už zmínil, že vliv masmediálního diskurzu na sociální konstrukci reality a její vnímání konzumenty tohoto diskurzu rozhodně nemá totální charakter a že existuje mnoho paralelních diskurzů tvářejících přemýšlení lidí o různých problémech. V případě zástavby Pankrácké pláně to mohou být například magistrátní sdělení, výnosy soudu, tiskové zprávy

občanských sdružení atd. Já se ovšem věnuji pouze masmediálnímu diskurzu a to z důvodů uvedených v závěru minulé kapitoly. Především pak kvůli tomu, že skupina jeho konzumentů je velmi početná, kvůli možnostem vstupu soukromých zájmů (moci) do definice tohoto diskurzu skrze soukromou povahu vlastnictví médií a kvůli jejich aktivnímu charakteru.

5.1 Problém kritické diskurzivní analýzy většího množství mediálních textů

Výsledkem výběru odpovídajícího třem kritériím, které jsem zde definoval, je sada dvaapadesáti článků. Tento počet se může zdát poněkud problematický z hlediska hloubky analýzy, konkrétně pak z hlediska možné ztráty některých významů diskurzu. Domnívám se ovšem, že je vhodnější analyzovat celou sadu článků, než přistoupit k další redukci jejich počtu, a to z důvodu větší možnosti zobecnitelnosti výsledků, identifikace klíčových aspektů diskurzu, identifikace opakujících se či naopak měnících se významových jednotek a jejich případné částečné kvantifikace. Kritická diskurzivní analýza většího množství mediálních textů vyžaduje specifický přístup jasně orientovaný na hlavní cíl výzkumu. Předmětem zájmu se zde stávají „klíčové aspekty analyzovaného diskurzu a jejich vazby na sociální kontext, různé pravidelnosti či naopak variace, eventuelně vývoj diskurzu v čase.“ [Miessler 2008: 118] Ačkoliv zde oproti hloubkovým analýzám malého množství textů (počtu textů v řádech jednotek) dochází k určité ztrátě významu na úrovni detailů, výzkumník má nad touto ztrátou kontrolu a koriguje hloubku analýzy jednotlivých jevů v závislosti na jejich významu pro cíle výzkumu. To samozřejmě vyžaduje obzvláště citlivé opakované revize kódování a kategorizací

v průběhu analýzy, aby bylo možno identifikovat právě ony klíčové aspekty analyzovaného diskurzu.

5.2 Analytický postup

Při analýze jsem s vědomím výše uvedených faktů postupoval způsobem, který zjednodušeně načrtnu v následujících řádcích: Prvním krokem bylo provedení otevřeného kódování, tzn. prvního čtení textů majícího za cíl prvotní průzkum diskurzivních jevů (významových jednotek) relevantních pro cíle výzkumu, jejich třídění a konceptualizaci. Zaměřil jsem se na lingvistické charakteristiky textu, sémantiku i na další jeho aspekty. Na základě otevřeného kódování jsem významové jednotky rozřadil do významových kategorií a s ohledem na ně jsem text opět hlouběji kódoval, kategorizoval a konceptualizoval. Zjištění otevřených kódování byla podrobena axiálnímu kódování s cílem uvést jednotlivé významové jednotky a kategorie do vzájemných souvislostí a širšího kontextu. Tyto procesy byly prováděny opakovaně a souběžně. Jejich popis předkládám ve zjednodušené podobě z toho důvodu, že pro analýzu tohoto druhu není možné předem stanovit jasně daný metodologický postup. Metoda se vyvíjí společně se sběrem dat a průběhem analýzy tak, aby bylo možno co možná nejhluběji analyzovat diskurzivní jevy relevantní pro cíle výzkumu. Procesy, které jsem v této kapitole popsal, neprobíhaly izolovaně a v jasném pořadí, nýbrž se prolínaly, opakovaly a vzájemně doplňovaly, aby bylo dosaženo co nejvyšší teoretické nasycenosti. Ke zvýšení teoretické citlivosti práce a k uvádění jednotlivých významových jednotek a významových kategorií do vzájemných souvislostí do širšího společenského kontextu a do kontextu společenských nerovností jsem využíval informací z vnějšku analyzovaného diskurzu – historických informací atd.

6. ANALÝZA

6.1 Konstrukce sporu o pláň a jeho povahy

První oblast, které se musím věnovat, abych postupoval logicky, je otázka, zda je v mediálním diskurzu střet názorů ohledně výstavby vůbec reflektován. Z analyzovaných textů vyplývá, že vztah médií ke sporu o výstavbu na Pankrácké pláni je ambivalentní - média ke sporu zaujímají dva zcela protichůdné postoje. Prvním z nich je akcentace sporu. V tomto případě se spor a výstavbu stává centrálním či jedním z centrálních témat celého článku a je tedy konstruovaný jako silné a kontroverzní veřejné téma, o němž jsou vedeny velice vzrušené diskuse. To ostatně ilustruje již volba jazyka titulkách uvádějící jednotlivé články: „Boj proti mrakodrapům“ [Radiová 2007], „Pankrácká pláň se vybarvuje, ale všem občanům se to nelíbí“ [Fialová 2002], „Mrakodrapy Ano či ne?“ [Klapalová 2001], „Diskuse o mrakodrapech na Pankráci trvá“ [Stránský 2002], „Tahanice o Pankráckou pláň“ [Krtička 2001], „Kontroverzní mrakodrapy mají zelenou“ [mik 2007], „Hádky o mrakodrapy“ [Hettnerová 2007]. Použitá slova jako „boj“, „tahanice“ nebo „hádky“ dělají spor vyostřeným a to až za jakousi míru únosnosti a implikují existenci dvou (či více) znesvářených stran snažících se prosadit svůj zájem za každou cenu. Na druhou stranu, poměrně velká část (13 z 52) analyzovaných článků jakýkoliv spor zcela ignoruje. Konkrétně ignoruje hlasy vystupující proti výstavbě. To v důsledku znamená, že tyto hlasy jsou diskurzivně zneviditelnovány, upozadovány a vytvářena je realita všeobecného konsenzu ohledně výstavby napomáhající její legitimizaci. Pokud se v následujícím textu budu dotýkat mediálního obrazu konfliktu či hlasům proti výstavbě, je tento fakt nutno vést v patrnosti.

Na úvod je rovněž nutné popsat, jak média konstruuji celý spor s ohledem na jeho předmět a co je diskurzivně pasováno na

centrální bod, kolem něž se veškeré spory točí. Mediální diskurz výrazným způsobem redukuje diskuze ohledně výstavby na Pankrácké pláni na spor ohledně výstavby mrakodrapů (to ostatně ilustrují už výše uvedené titulky), které však ve skutečnosti představují jen část z plánované zástavby. Sporným bodem na výstavbě mrakodrapů pak je jejich výška, která je konstruována jako problematická z estetického hlediska. Zásadní otázkou, na níž stojí celý spor, se takto stává otázka estetiky. Do pozice hlavního problému spojeného s výstavbou je postaveno to, že „...obě budovy mají stát v blízkosti historického jádra metropole, a mají tak negativní dopad na panorama Prahy.“ [Bo-Čtk 2007]. Redukcí na tento rozměr plánované výstavby je spor v podstatě banalizován, jelikož estetičnost pražského panoramatu se dá považovat za velice subjektivní záležitost („Jak bude vypadat pankrácká pláň, se nemohou dohodnout ani odborníci, ani místní lidé“ [MF Dnes 2003]). Řešení této otázky náleží odborníkům či specializovaným institucím. Pro ilustraci použiji opět texty titulků: „Mrakodrapy vadí výhledu, rozhodli památkáři“ [Bo, ČTK 2007], „Unesco řeší mrakodrapy“ [Klapalová-Mračno 2006], „UNESCO doporučuje: Snižte mrakodrapy!“ [Drlíková 2008] atd. Spor je diskurzivně odtržen od zkušenosti každodenního života široké veřejnosti tím, že je redukován na estetickou otázku, která významně nezasahuje do reálných životních podmínek místních lidí (např. oproti nějaké ekonomické, sociální či ekologické otázce), a že je delegován na expertní instituce, mezi nimiž dochází k jakémusi souboji na úrovni přesahující řadové občany. Diskurzivní odtržení problému od každodenního života může být nástrojem snížení priority a sociální relevance problému pro konzumenty diskurzu. Ti disponují potenciální silou, která by mohla do řešení vstoupit a která je snížením relevance problému udržována v nečinnosti. Co se týče

problematiky narušení panoramatu Prahy výškovými budovami, rád bych ještě na tomto místě upozornil na to, jak je konstruována povaha negativních dopadů případné výstavby. „Praze tak reálně hrozí, že vypadne z elitního klubu světových památek“ [KK 2007], píše se v jednom typickém článku. Toto sdělení odkazuje k existenci určitého omezeného („elitního“, „prestížního“) seznamu výjimečných památek a zařazení Prahy na tento seznam dělá město výjimečným. Diskurzivně je tak vytvářena jakási hierarchie měst a ztrátou svého postavení na seznamu památek UNESCO by Praha na tomto žebříčku klesla a ztratila by tak i něco ze své konkurenceschopnosti v rámci světového trhu. V diskusi, která se jeví jako týkající se výhradně estetiky a kulturní hodnoty výstavby (výšky mrakodrapů a jejich estetického významu), se dá najít i poněkud ukrytý ekonomický aspekt. Částečně je tak spor o výstavbu redukován i na ekonomické argumenty. Ty se však netýkají konkrétních lidí a jejich reálných životních podmínek (např. zvýšení či snížení jejich životní úrovně apod.), nýbrž zisku či prodělku velkého nadosobního a do jisté míry abstraktního a jednotlivcům odcizeného sociálně-ekonomického celku, jakým je Praha nebo Česká republika.

Jak jsem již předeslal, téma mrakodrapů a jejich výšky zasahující do panoramatu Prahy je v mediálním diskurzu zcela dominantní, čímž je konstruována i jeho sociální relevance. Při pohledu na stránky občanských sdružení, které se staví k výstavbě kriticky, je však zřejmé, že estetický, a potažmo – jak jsem ukázal – i částečně ekonomický rozměr, je pouze jedním z bodů jejich kritiky. Například na webových stránkách SOS – koalice občanských sdružení věnujících se i tomuto případu, je zmíněno následujících šest kritických bodů, v nichž hraje estetika i ekonomický faktor spíše okrajovou roli:

(1) „Není vyřešena dopravní koncepce oblasti. Stavba mnoha výškových budov by způsobila značný nárůst automobilového provozu a s ním spojeného hluku a prašnosti. Území možná není vůbec schopno zvládnout další masivní nárůst dopravy.“ (2) „V oblasti je nedostatek volných ploch, zeleně a prostorů pro rekreaci a odpočinek. Koncepce „pražského Manhattanu“ přibýváání těchto klidných míst a ostrůvků přírody neumožňuje.“ (3) „Oblast kancelářských budov je z pohledu řadového člověka neživou zónou, která nepřináší žádný užitek. Na Pankráci přitom chybí objekty občanské vybavenosti.“ (4) „Tak obrovské množství kancelářských prostor Praha zřejmě nebude potřebovat. Obáváme se, že řada vybudovaných objektů zůstane bez odpovídajícího využití, jako tomu bylo řadu let s bývalou budovou Českého rozhlasu.“ (5) „Dodnes neproběhlo posouzení vlivu koncepce na životní prostředí podle zákona. Posuzování vlivu jednotlivých budov považujeme za nepřijatelné, neboť tak dochází k podhodnocení celkového dopadu výstavby na široké okolí.“ (6) „Výškové budovy „na kopci“ naruší pohledová panorámata Prahy, stanou se novou dominantou města a ve svém důsledku tak negativně zasahují do Pražské památkové rezervace.“ [<http://www.sospraha.cz/pankrac/pankrac.html>]

Sdružení Arnika, které se ve sporu dlouhodobě angažuje a rovněž se vůči výstavbě staví kriticky, na svých stránkách konstatuje následující:

“od 70. let pokračuje nekoncepční zastavování území na úkor životního prostředí. Několik tisíc metrů čtverečních, napojení na veřejnou dopravu a jedinečná poloha nad vltavským údolím činí z místa velmi cennou a atraktivní lokalitu. A neboť pro ni neexistuje regulační plán, investory nic nezavazuje k výstavbě zázemí pro sport, kulturu, pro mládež či seniory.”
[<http://www.mestaprozivot.arnika.org/pankrac>]

Ačkoliv ve svém textu nerozebírám primárně diskurz občanských sdružení, považuji za důležité na tomto místě poukázat na jeho kontrast s diskurzem celostátních masmédií, která jasně formulovaná sdělení občanských sdružení týkající se především sociálních a ekologických aspektů výstavby redukuje na estetickou či ekonomickou úroveň.

Ostatní aspekty problému jsou v masmediálním diskurzu ve srovnání s výše uvedeným výškovým aspektem zastoupeny velmi okrajově, čímž je konstruována jejich nižší sociální relevance, například oproti aspektu estetickému. To koresponduje s redukcí sporu na problematiku výšky mrakodrapů. Okrajové zastoupení sociálních, ekologických a dalších argumentů v masmediálním diskurzu konstruuje i okrajovost jejich významu. Nicméně i tyto aspekty sporu v diskurzu zastoupeny jsou, i když v menší míře, a proto se budu věnovat i jim. Nejprve se však zaměřím na fakt, že v části textů je konflikt vykreslován, aniž by byl jakkoliv určen důvod sporu. Například v jednom článku se bez jakéhokoliv uvedení čtenáře do kontextu píše: „Občanské sdružení Ateliér pro životní prostředí už v polovině ledna oznámilo, že podá na stavební odbor správní žaloby.“ [Row 2009] V celém článku nelze nalézt žádné odkazy k důvodům podání správní žaloby či k důvodům nespokojenosti sdružení s výstavbou mrakodrapu, která je tématem článku. Tím je uzavřen prostor pro případnou věcnou argumentaci týkající se předmětu sporu. Spor je takto konstruován jako bezpředmětný, samoučelný či týkající se pouze vzájemně soupeřících úzce vymezených zájmových skupin snažících se prosazovat své zájmy soukromé povahy. Diskurzivně je eliminován kontext, ve kterém spor probíhá, a který je zásadní pro pochopení celé problematiky. Kritika je tím konstruována jako nekonstruktivní a samoučelná.

Sociální a ekologické aspekty sporu jsou v masmediálním diskurzu reprezentovány okrajově, přičemž nejvýraznější z nich je potenciální dopravní zatížení Pankráce spojené s novými budovami. To by mělo negativní vliv na životní prostředí a na kvalitu bydlení v lokalitě. Výstavba je tak kladena do přímé souvislosti s možným negativním dopadem na životy místních lidí: „...budovy jsou podle nich (občanských sdružení – pozn. J.Š.) příliš vysoké a automobily, které k nim budou jezdit, zhorší bydlení na Pankráci.“ [Berný 2008], „...místním lidem nové centrum na Pankráci nic nepřinese a jen zvýší hustotu automobilové dopravy.“ [Klapalová 2006b] Ovšem i v tomto případě se dá pozorovat částečná konstrukce celé záležitosti jako problému ekonomické povahy snižujícího konkurenceschopnost Prahy na poli soupeřících měst, což ilustruje například následující citace: „Je všeobecně známo, že Praha je jedním z měst v Evropě nejvíce postižených automobilovou dopravou. Regulovat automobilismus v Praze nám doporučila i Světová Banka.“ [Rejchrtová 2002] Argumenty se zde již netýkají místních lidí, na jejichž reálné životní podmínky může mít zástavba zásadní dopad. Argumentace je vedena na úrovni porovnávání stavu s určitým (nedefinovaným) způsobem stanovenými standardy („hygienické limity“, doporučení Světové banky atd.) odtrženými od reality každodenního života na Pankráci a vztahujícími se k abstraktní konkurenceschopnosti celku (města, státu,...) na celosvětovém trhu.

Velice okrajově je tematizován sociální rozměr sporu, přičemž se jedná především o otázku sociální vybavenosti Pankráce. „Požadujeme aktivity, jež nám tu chybějí – čistírny, opravny, denní stacionář, kluby pro mladé i starší lidi, řešení dopravy“ [Fialová 2002], cituje jeden z článků zástupce kritiků výstavby. Takovéto zasazení do širších souvislostí je však výjimkou – větší prostor

dostává především zrušení stánkové tržnice a její nahrazení nákupním centrem Arkády. V tomto případě je argumentace vztažena ke zkušenosti konkrétních lidí (lidé byli zvyklí chodit do tržnice, konkrétní stánkaři přijdou o místo, apod.), kteří netvoří reprezentativní vzorek společnosti (jde jen o jednotlivce), čímž je diskurzivně oslabována definice negativních důsledků výstavby jako objektivních sociálních problémů zasahujících širokou skupinu lidí. Přenesení argumentace na osobní (subjektivní) úroveň je posíleno například i využíváním citací z rozhovorů s náhodně dotazovanými lidmi bydlícími v lokalitě Pankráce. Argumenty potenciálně relevantní pro široké společenské diskuse jsou kladeny do úst jednotlivcům, kteří jsou prezentováni jako náhodní zástupci laické (neodborné, nedisponující dostatečnou znalostí problematiky,...) veřejnosti. K tomu je využíváno diskurzivních praktik jako je např. uvedení povolání respondentů (zelinářka, student, na mateřské,...) vymezujících představy o hranicích odborných kompetencí k posuzování rozebírané situace, ačkoliv ve skutečnosti tyto kompetence nemusí absolutně odrážet.

6.2 Konstrukce (ne)aktérů sporu a jejich rolí

Další aspekt masmediálního obrazu sporu o pankráckou pláň, který považuji za klíčový, je konstrukce aktérů vstupujících do sporu. Dovolím si tvrdit, že pro analyzovaný diskurz je typické referování o výstavbě na Pankrácké pláni jako o samovolném procesu postrádajícím hybatele (aktivního činitele). Velmi silným jazykovým prostředkem je v tomto případě větná stavba, kde výstavba či samotné stavby figurují v pozici podmětu. Jako příklad může sloužit tato věta, která je zároveň titulkem jednoho ze článků: „Pankrácká pláň se intenzivně mění v nové pražské City.“ [Bigas 2007]. Pankrácká pláň „se mění“, tedy nikoliv „je měněna“ nebo

„někdo jí mění.“ Absence aktéra vyvolávajícího změny konstruuje situaci ve které je výstavba jakýmsi přirozeně vznikajícím a probíhajícím procesem, za nímž primárně nestojí žádné soukromé zájmy a žádní konkrétní hybatelé. S touto situací koresponduje i konstrukce pozice developerských společností ve sporu. O těch diskurz většinou referuje jako o „investorech“, tj. subjektech vkládajících do výstavby svůj kapitál, důvěřujících projektu, riskujících, napomáhajících úspěšnému průběhu projektu, nikoliv však stojících u jeho samotného zrodu. Investice je konstruována spíše jako jakási oběť, než jako nezbytný krok k dosažení nějakého ekonomického cíle a primárně cílený právě na něj. To lze pozorovat například na této větě: „Tři velké investorské skupiny tam hodlají prostavět několik miliard korun.“ [Klapalová 2006a] Slovo „prostavět“ implikuje nevratné utracení peněz za stavbu, spíše než finanční vklad do projektu, který posléze investorské skupině přinese zisk. Explicitně o investici jako oběti - přínosu oblasti referuje např. následující výrok: „...firma, která bude na pankrácké pláni stavět nový dům, investuje stamilióny do okolní dopravy.“ [Hympl 2003] Pouze zřídka jsou společnosti zainteresované v plánování a prosazování výstavby označeny výrazem „developeři“, který je významově spojován s agresivním jednáním motivovaným soukromými zájmy (např. „Nemám zájem v žádném případě podporovat aktivity developerů v jejich agresivních plánech...“ [Právo 2007]), či neutrálním slovem „firmy.“ Aktivity investorů jsou obecně konstruované jako pozitivní v tom smyslu, že nejsou apriorní negací jiných aktivit či zájmů. Pokud je aktivita investorů vůbec explicitně zmíněna (zde opět upozorňuji, že výstavba je velice často pomocí jazykových prostředků konstruována jako samovolný proces), jde – kromě investování, jemuž jsem se již věnoval - především o „plánování“, „zamýšlení

výstavby“ atd. Sdělení o postojích či významnějších krocích nejsou často s investorskými subjekty propojeny jasnou informační linií „někdo něco dělá“, ale využívány jsou citace výroků tiskových mluvčích. Jako ilustraci uvedu tento úryvek: „My jsme zatím neobdrželi oficiální vyjádření UNESCO. Pokud by však skutečné snížení budov bylo nařízeno Výborem, tak bychom takovou instituci respektovali“ říká tisková mluvčí ECM Zuzana Doležalová...“ [Drlíková 2008] Masmediální diskurz využitím citace tiskové mluvčí sděluje takto klíčovou informaci („investor“ odmítá přistoupit na doporučení UNESCO ohledně snížení výšky plánovaných mrakodrapů) slovy jedné ze stran sporu a přistupuje přitom na její jazyk.

Zatímco proces výstavby je konstruován jako samovolný, přičemž aktivita „investorů“ je diskurzivně upozaďována, subjekty kritizující výstavbu jsou explicitně zmiňovány a kritika tak dostává své jasné a aktivní původce. Jimi jsou především „občanská sdružení“, která jsou konstruována jako velice aktivní a to ve specifickém smyslu. Jejich aktivity jsou totiž zmiňovány výhradně v kontextu negace výstavby, a to negace hlasité, nekonstruktivní a agresivní. „Zejména místní občanská sdružení proti záměru vybudovat pankráckou City dlouhodobě bojují“ [Klapalová 2006b]. Na této větě je uvedený způsob konstrukce reality více než patrný, což lze demonstrovat na typických výrazech, které obsahuje. Slovo „proti“ vyjadřuje negativní vymezení občanských sdružení vůči problematice, respektive vůči procesu (výstavbě), jenž je konstruován jako přirozený a konstruktivní (vytváří pozitivní hodnoty). Ačkoliv se z pohledu např. občanských sdružení dá plánovaný způsob a druh výstavby konstruovat jako aktivita proti ponechání Pankrácké pláně v současném stavu nebo proti jejímu přetvoření v místo sloužící místnímu obyvatelstvu, masmediální

diskurz staví do negující pozice výhradně „odpůrce“ výstavby. Tímto jsou občanská sdružení stavěna do pozice aktérů vyvolávajících konflikt. Velice využívané slovo označující činnost občanských sdružení je „boj“ („Boj proti mrakodrapům“ [Radilová 2007]). Takto označená aktivita implikuje určitou agresivitu stojící za jednáním. Stejně jako v případě slova „proti“, je i slovesný tvar slova „boj“ využíván výhradně při popisu aktivit strany kritizující diskutované návrhy výstavby. Tak je ještě umocňována konstrukce kontrastu mezi výstavbou jako samovolným nevyvolaným procesem na jedné straně a agresivním a nekonstruktivním jednáním občanských sdružení (a dalších aktérů, k nimž se dostanu za moment) na straně druhé. Přímou explicitně to vyjadřují i následující části článků: „ ‚Jestli se někdo choval nekonstruktivně, tak to nebyla Praha ani Česká republika,‘ prohlásil (radní pro územní rozvoj, Martin Langmajer – pozn. JŠ) v narážce na občanská sdružení Arnika, Občanská iniciativa Pankráce a Pankrácká společnost.“ [Kla 2009]. „S protesty občanských sdružení počítáme. Komplikuje nám to život. Stojí to hodně úsilí i peněz. Uvítali bychom, kdybychom se se zástupci občanských sdružení shodli na lepším kompromisu, jak tyto peníze využít pro lidi.“ [Kudynová 2007] Aktivita sdružení je konstruována jako nekonstruktivní negace pozitivní a přirozené akce. Toto nekonstruktivní jednání má za následek zmaření potenciálních výhod, které by „lidem“ (velice široká množina s nedefinovanými hranicemi) výstavba přinesla, především pak výhod ekonomických. Občanská sdružení a jejich zástupci jsou typicky zasazeni do souvislosti s ekologií („...podle ekologického sdružení Arnika...“ [mv 2008]) a aktivismem („Nesdílíme obavy aktivistů...“ [Klapalová-Mračno 2006]). Tento fakt rezonuje s redukcí sporu na jeho určité úrovni a zneviditelnováním úrovní jiných. To jsem ostatně popsal již výše. Označení občanských

sdružení za ekologická navíc konstruuje jejich výhradní specializaci na tento konkrétní obor (to neodpovídá skutečnosti), což lze považovat za diskurzivní nástroj diskvalifikace z diskuse, jelikož úzce specializovaný subjekt nemá kompetenci posuzovat komplexní otázku, jako je případná výstavba na Pankrácké pláni. V otázce nálepky „ekologie“ je také nutno brát v potaz společenský kontext, ve kterém je „ekologie“ hodnocena ambivalentním způsobem – jako moderní, ovšem ne zcela standardní a široce aplikovatelný, přístup k životnímu prostředí ale zároveň i jako pejorativní označení nekritického prosazování nevyargumentovaných postojů (toto je i případ pojmu „aktivismus“) vyplývajících z nekomplexního uvažování o světě. Označení občanských sdružení oponujících projektům komerční zástavby Pankrácké pláně za ekologické diskurzivně marginalizuje zastoupení jejich názorů (a jejich legitimitu) ve společnosti. Pozornost bych chtěl věnovat i masmediální konstrukci definice situace, od které se odráží aktivity občanských sdružení i ostatních „odpůrců“ výstavby. Pro ní jsou používána slova „strach“, „obavy“ či „zděšení“. Ta vyjadřují určitý negativní pocit, jenž má afektivní charakter a nemusí nutně být racionálně podložený. Tímto je diskurzivně zpochybňována relevance argumentů „odpůrců“ výstavby v racionální diskusi.

Další konstruovanou skupinou „odpůrců“ výstavby jsou vedle občanských sdružení „lidé“ („občané“, „obyvatelé“, „místní“, „Pražané“,...). Za definicí této skupiny nestojí zájem o dané téma, ale spíše geografická poloha jejich bydliště. Ačkoliv bych na tomto místě mohl rozebírat diskurzivní rozdíly uvedených pojmů, budu s nimi v tomto okamžiku operovat jako s jednotnou kategorií a budu je vnímat jako synonyma s ohledem na to, že skupina jimi definovaná není instituce, organizace či podobný subjekt, ale že jde o množinu jednotlivců, definovanou na základě jejich zájmů, nikoliv

pověření, kompetencí atd. Jinými slovy, v tuto chvíli je pro analytické účely důležité, že všechny tyto pojmy implikují subjektivitu. Zároveň však má hlas takto označené skupiny poměrně velkou váhu, protože v kontextu společnosti označované za demokratickou je, jak naznačuje už etymologie slova „demokracie“, kladen důraz právě na hlas lidí, občanů atd. Stejně jako u občanských sdružení, i v tomto případě mají aktivity a postoje „lidí“ téměř výhradně charakter negace a i v souvislosti s nimi je používáno podobných výrazů (např. výše rozebíraný „strach“ jako definice výchozí situace, z níž vycházejí argumenty; slovo „proti“ používané v kontextu směru, kterým jsou vedeny činnosti „lidí“ atd.) Důraz na subjektivitu obsažený v označení skupiny jako „lidé“ apod. kombinovaný s nejednoznačností hranic těchto skupin ovšem umožňuje manipulaci s konstrukcí kompetencí jejich členů. „Ne vždy se tyto snahy setkají s pochopením Pražanů“ [Klapalová. 2006b] Tato věta konstruuje situaci tak, že část lidí, kteří nesouhlasí s výstavbou, nechápe či nedostatečně oceňuje (zde odkazují k použití výrazu „pochopení“) její pozitiva a nesouhlas je tedy pouze výrazem nedostatku kompetencí k rozhodování. Nejasné hranice skupin umožňují i manipulaci s mírou zaujetí určitého postoje, čehož masmediální diskurz rovněž využívá. Velmi výstižným příkladem je předešlá citovaná věta, nebo ta následující: „Ne všichni místní obyvatelé záměry vítají...“ [Klapalová 2006a] Použitý obrat „ne všichni“ konstruuje situaci tak, že počet obyvatel, kteří změnu nevítají, je pouze malou odchylkou od absolutního pojmu „všichni“ představujícího absolutní převahu postojů podporujících výstavbu. Tím se dostávám k faktu, že „lidé“ jsou stavěni nejen do pozice „odpůrců“ ale i „obhájců“ výstavby, což je opět umožněno nejednoznačností skupiny, kterou tento pojem označuje.

Do velice specifické pozice masmediální diskurz staví státní instituce – český stát, město Prahu a jejich úřady („Česká republika“, „Praha“, „památkáři“, „soud“, Praha 4“ atd.) Státní instituce jsou konstruovány jako kompetentní (kromě „památkářů“ – jejich případu se budu věnovat o něco později) garanti legitimního průběhu rozhodování disponující legislativními nástroji a standardy zaručujícími nekompromisní ochranu veřejných zájmů. To bych rád demonstroval na úryvku z jednoho ze článků: „Arkády Pankrác vznikly se všemi povoleními. Limity, které měly splnit, splnily, a proto dostaly stavební povolení. Navíc ke zlepšení obslužnosti se dělala řada úprav“, reagovala mluvčí Prahy 4 Markéta Aulová“ [mas 2008]. Druhá věta úryvku implikuje existenci nezávislých pravidel, která jsou pevně stanovená („limity, které měly splnit“) a podle nichž se rozhodování řídí („a proto dostaly stavební povolení“). Tím je diskurzivně vyloučena možnost subjektivity rozhodování či přizpůsobení pravidel konkrétní stavbě, které by mohlo znamenat vystoupení státních institucí z role nestranného garanta spravedlivého rozhodování. Poslední věta úryvku pak posiluje konstrukci nekompromisnosti pravidel, když říká, že aby bylo Arkádám uděleno povolení, musel se projekt měnit tak, aby splňoval ony limity – nebylo tedy možné pevně daná pravidla jakkoliv obejít či zkreslit a zvrátit rozhodování v něčí prospěch. Neosobnosti pravidel je i využíváno některými institucemi jako nástroj vyvrácení nařčení ze zaujatosti a přenesení zodpovědnosti na jinou instituci či na pravidla jako taková („My jako Praha 4 o tom nerozhodujeme...“, „My, jako samospráva Prahy 4 jsme pouze účastníky řízení a to se stejnými právy a možnostmi jako například občanské iniciativy.“ [Právo 2007]). V důsledku zmíněných charakteristik diskurzu jsou těmito nástroji legitimizovány veškeré stavby disponující povoleními. Jejich legitimita je navíc posílena

absencí jakýchkoliv odkazů k sociálnímu ukotvení pravidel rozhodování, čímž je uzavírána možnost jejich zpochybnění (tzn. toto téma je zcela mimo diskusi). Pravidla jsou jednoduše konstruována jako nezpochybnitelně objektivní a spravedlivá.

Zvláštní pozornost si dle mého názoru zasluhuje jazyk sdělení o negativních postojích státních institucí vůči výstavbě. V tomto případě jsou hlavními aktéry mediálního příběhu především „památkáři.“ Samotný výraz „památkáři“ je zajímavý už z toho důvodu, že je až na velice ojedinělé výjimky používán bez uvedení konkrétní instituce, ke které odkazuje. Není tak zřejmé, zda je označením např. pro zaměstnance Odboru kultury, památkové péče a cestovního ruchu Hlavního města Prahy nebo třeba Národního památkového ústavu. Tímto jsou „památkáři“ konstruováni jako skupina lidí definovaná na základě určitých zájmů a nikoliv jako zástupci konkrétních státních institucí, čímž jim jsou odebrány charakteristiky státních institucí, které jsem popisoval výše v tomto odstavci (garance kompetentního, nestranného a spravedlivého rozhodování). „Památkáři“ jsou rovněž konstruováni jako skupina vystupující proti výstavbě aktivně, k čemuž je využíváno různých jazykových nástrojů. Například, pokud text pojednává o jejich odmítavém postoji k zástavbě, figurují zpravidla jako větný podmět („Památkáři mohou projekt zarazit...“ [Janiš 2009], „Památkáři ... upozorňovali na možnost poškození...“ [Hlinka 2003], „Památkáři to odmítají“ [Kla 2000], atd.), čímž je zdůrazněna jejich aktivita. Věty typu „Investor nedostal povolení od památkářů“, kde „památkáři“ či jiné státní instituce nefigurují v aktivní pozici větného podmětu, se v tomto kontextu v analyzovaných člancích téměř nevyskytují, což rezonuje s výše rozebíraným diskurzivním zneviditelnováním subjektů stojících za výstavbou. Tyto subjekty zůstávají ukryty i ve sporných situacích a právě v těch vynikají další

souvislosti korespondující s konstrukcí státních institucí. Ty figurují, jak jsem již popsal, jako garanti nestranného spravedlivého rozhodování, což znamená, že pokud vznikne sporná situace, jsou na vině právě ony, ať už je bodem sporu schválení či neschválení výstavby či jejích částí. „Ministerstvo dokonce ani přes předchozí sliby nepočkalo na závěr odborníků z UNESCO...“ [KK 2007] V uvedeném případě je státní instituce („ministerstvo“) viníkem ohrožení kulturního dědictví UNESCO v Praze. Viník je v aktivní pozici, protože k dosažení nežádoucího stavu (ohrožení kulturního dědictví) svévolně dospěl („nepočkal“) i přestože musel překonat výrazné („dokonce“) překážky v podobě předchozích slibů. V dalším případě je státní instituce zodpovědná za nekompletní panorama Prahy: „Původně zamýšlené mrakodrapy kvůli odporu památkářů i některých architektů panorama hlavního města nedoplní.“ [Hympl 2003]. Tentokrát jsou za aktivního viníka označeni mimo jiné „památkáři“ (tzn. státní instituce), kteří kladli odpor, jenž je konstruován jako jediný důvod („kvůli“) současné situace. V ní by mrakodrapy měly panorama Prahy „doplnit.“ Slovo „doplnit“ implikuje stav nedostatku vyžadujícího napravení a právě tomuto žádoucímu napravení („doplnění“) „památkáři“ svým odporem brání. Přenesení absolutní zodpovědnosti za negativní jevy vyplývající z konkrétních událostí týkajících se výstavby na pláni na státní instituce rovněž znamená, že odpovědnost za rizika vyplývající z těchto událostí nabývají veřejného charakteru.

Posledním z významných aktérů sporu je UNESCO – Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu, respektive jeho Výbor světového dědictví. Význam tohoto aktéra vychází z již výše rozebírané částečné redukce sporu o výstavbě na otázku narušení panoramatu Prahy. Zde hraje UNESCO klíčovou roli, protože svým jednáním („Stopku mrakodrapům, které by tak narušily panorama

Prahy, totiž nyní vydalo UNESCO. Budovy doporučuje snížit o desítky metrů.“ [Drlíková 2008]) disponujícím vahou mezinárodní instituce (...kvůli plánovaným budovám hrozí Praze i ČR nepříjemný mezinárodní incident s organizací UNESCO“ [Kudynová 7.9.2007]) dalo vzniknout sporu. Ten je navíc konstruován jako neobvyklý, výjimečný a významný, což ilustruje například následující věta: „Takto vysoce postavený úředník se podobných misí účastní jen výjimečně, což podle znalců svědčí o mimořádné pozornosti, kterou centrum Praze věnuje.“ [Čtk 2008b] Zároveň je tímto UNESCO konstruováno jako velmi aktivní ve věci výstavby na Pankráci – k případu vyjíždí i ředitel Centra světového dědictví UNESCO, přestože to obvykle nedělá. Aktivita je konstruována i použitými výrazy fungujícími jako přísudky ve větách, kde je UNESCO podmětem: „požádat“, „vydat stopku“, „nařídít“ atd. Ty vyjadřují uplatnění autority nebo aktivitu primárně směřovanou k vyvolání či zastavení aktivity jiného subjektu. V kombinaci se zneviditelněním subjektů stojících za výstavbou se tak UNESCO stává aktivním původcem sporu.

Z předchozích odstavců vyplývá, že situace na Pankrácké pláni je konstruována následujícím způsobem: Probíhá zde proces výstavby, jehož hybatelé jsou velice upozaděni a stojí mimo pozici aktérů spouštějících celý proces. Ten je buď konstruován jako samovolný, nebo jsou jeho hybatelé v pozici „investorů“ – subjektů spíše pasivně poskytujících kapitál, což je zároveň konstruováno jako určitá oběť ve prospěch jakéhosi kolektivního dobra. S konstrukcí procesu výstavby jako samovolného (tzn. přirozeného) rezonuje i to, že spor, ke kterému zde dochází je konstruován jako vyvolaný velice aktivní skupinou odpůrců výstavby. Ti jsou aktivní pouze v nekonstruktivním a negativním směru (tzn. cíle jsou definovány negativně – zastavení výstavby apod.) a nikoliv ve

směru pozitivním (dosažení pozitivních cílů – např. čistější ovzduší atd.) „Odpůrci“ výstavby jsou navíc konstruováni jako skupina bez schopnosti posoudit problematiku z objektivní pozice a tedy nekompetentní. Kompetentní k posouzení výhod a nevýhod různých využití Pankrácké pláně jsou v rozebíraném diskurzu státní instituce (mimo „památkářů“, kteří jsou rovněž neobjektivní), což v důsledku znamená, že veškerá zodpovědnost za kroky považované za chyby (především ve prospěch výstavby) je přesunuta na ně, čímž jsou ze zodpovědnosti diskurzivně vyvázáni opět například právě „investoři.“

6.3 Objektivita vs. subjektivita: práce se zdrojem informací

Dalším jazykovým nástrojem, na který se chci zaměřit je operování se zdroji informací a s citacemi zástupců stran sporu o výstavbu v analyzovaných článcích v kombinaci s větami figurujícími ve článcích jako objektivní sdělení (tzn. sdělení popisující spor „zvenčí“). Domnívám se, že práce s citacemi je silný nástroj konstrukce domnělé *objektivní* reality, resp. rozdělení informací na objektivní a subjektivní, které v důsledku má praktický dopad na jednání konzumentů diskurzu. To je nevyhnutelně formováno povahou informací, od kterých se odráží. Opět tu použiji triviální příklad: Do třídy na základní škole přijde ředitel a přináší sdělení o požáru v nedaleké továrně. Tato informace bude žactvem vnímána rozdílně, a žactvo na ní bude i reagovat rozdílně, pokud bude podána těmito dvěma způsoby: „Hoří továrna ve vedlejší vesnici!“ nebo „Pepík z první třídy říkal, že hoří továrna ve vedlejší vesnici!“ S ohledem na tyto předpoklady jsem rozebíral způsoby podání různých informací v textech.

V zásadě se dá práce se zdroji informací v rozebíraných článcích rozdělit na tři způsoby: (1) není uveden žádný odkaz

k původu informace (např. „Konec několikaletého sporu o budoucnost Pankráce v Praze 4 je stále v nedohlednu.“ [Krtička 2001]); (2) je odkázáno k původu informace (např. „Celý proces se tím podle Langmajera zdržel.“ [Kla 2009]); (3) zdroj je přímo citován (např. „O našem projektu se jedná už od roku 1997,‘ brání se ředitel Hejkal“ [Krtička 2001]). Všech tří způsobů podávání informací je využíváno ve vztahu ke všem subjektům konstruovaným jako aktéři sporu. I zde se ovšem dají vysledovat typické postupy práce se zdroji informací umožňující větší či menší míru jejich zpochybnění. První z nich označím jako „zdvojenou interpretaci.“ Jde o jev, kdy jsou informace, jejichž zdroj je známý, podány jako zprostředkované dalším aktérem. Příkladem mohou být následující věty: „Unesco sdělilo, že mrakodrapy v Praze mohou být problém,‘ uvedl Martin Skalský z Arniky.“ [Klapalová-Mračno 2006]; „Výbor světového dědictví UNESCO stanovil podle prohlášení občanského sdružení Arnika výškový limit pro nové budovy na 60 až 70 metrů.“ [Drlíková 2008] V tomto okamžiku lze ponechat stranou, zda důvodem, proč se tento jev ve člancích objevuje, je přebírání informací z tiskových správ novináři, či nedůvěra novinářů v informace sdělené v tiskových prohlášeních, přestože mají původce. Pro mojí práci je relevantní fakt, že zdvojenou interpretací je relativizován význam prvotní informace (v případech uvedených vět je to sdělení, resp. ustanovení UNESCO). Informace, jejímž zdrojem je mezinárodní instituce (UNESCO), jejímuž názoru se dá přikládat poměrně velký význam, obzvláště pokud je s Prahou ve smluvním vztahu (podmíněný zápis na seznam světového dědictví) je v těchto případech konstruována jako možný výtvar občanských sdružení lokálního významu (navíc konstruovaných způsobem popsaným v předešlé podkapitole). Dochází tak k relativizaci argumentů zaznívajících z této strany.

Zdvojené interpretace je v rozebíraných textech využíváno asymetricky – aktérem interpretujícím informaci s již uvedeným zdrojem jsou vždy „občanská sdružení“. Ve sděleních „investorů“, státních institucí či dalších aktérů případy zdvojené interpretace nefigurují. Co se týče výrazů uvádějících přímo citované výroky zasazené v textu, jsou pro „investory“ i „odpůrce“ převážně shodné („řekl“, „uvedla“, „sdělil“, „podle“ atd.). Jedinou výraznější výjimkou je občasné využívání výrazu „tvrdí“ při citacích zástupců občanských sdružení. Tím nejsou uváděny výroky ani „investorů“ ani zástupců státních institucí. Zatímco výrazy „řekl“, „uvedla“ apod. neutrálním způsobem informují o tom, kdo danou citaci vyslovil, slovo „tvrdí“ zahrnuje subjektivitu stojící za sdělením. Obsahuje dvě aktivity: „myslí si“ a „říká.“ Opět konkrétní příklad z textu: „ ‚Vážně ohrozí životní prostředí zdejších obyvatel‘ tvrdí jeho představitelka Marie Janoušková.“ [Krtička 2001] Slovo „tvrdí“ z citované pasáže dělá subjektivní názor artikulovaný jeho autorkou Marií Janouškovou, čímž mu ubírá na důvěryhodnosti v racionální diskusi o výstavbě. Naopak uvádějících výrazů posilujících sílu argumentů je využíváno u státních institucí a jejich zástupců. Jedná se především o slova jako „potvrdila“, „upřesnil“, „vysvětluje“ atd. Slovo „potvrdit“ implikuje existenci určitého názoru, který již existuje a kterému je nějakou autoritou či nějakým činem přiznána platnost. V textu se s ním lze setkat například v tomto kontextu: „ ‚Pankrácká pláň je jediné místo, kde lze zbudovat nové moderní centrum Prahy 4‘, potvrdil nám i předseda obvodní organizace US Petr Bidlo.“ [Krtička 2001] Takovýto výrok implikuje existenci názoru, že Pankrácká pláň je jediné místo na Praze 4, kde lze zbudovat její moderní centrum, a přiznává mu platnost pomocí výroku vysokého úředníka. Platnost názoru je navíc posílena i využitím spojky „i“ odkazující k většímu množství lidí

zastávajících tento názor, ačkoliv v analyzovaném článku k nim chybí jakékoliv odkazy. Podobný význam má i slovo „upřesnit“, které implikuje existenci určitého názoru a jeho následného upřesnění, doplnění či mírného zkorrigování, ale zároveň potvrzení přibližné správnosti tohoto názoru. Trochu jiná situace je u slova „vysvětlit“. To předpokládá neznalost situace a zároveň subjekt, který je se situací obeznámen a je kompetentní jí popsat a tedy jí pro ostatní definovat. Do pozice těchto subjektů jsou diskurzivně (pomocí použití slova „vysvětlit“) postaveny státní instituce (jednou jsem obdobnou situaci zaznamenal i u „investora“, u „odpůrců výstavby“ ani jednou).

„ , Zpráva z UNESCO má samozřejmě více částí, ale hlavně část doporučující, která se týká i výškových budov. Oni nám pouze navrhnou nestavět mrakodrapy vyšší než 70 metrů. Není to žádné nařízení. Naše stanovisko k realizaci budov se proto zatím nemění,“ vysvětluje šéf památkářů na magistrátu Jan Kněžínek.“ [Drlíková 2008]

Uvedená věta, pomocí výrazu „vysvětluje“, konstruuje realitu tak, že ačkoliv se mohlo zdát, že UNESCO po Praze či ČR něco požaduje, nebo že něčím hrozí, ve skutečnosti pouze něco „navrhne“. Zároveň je doporučující část zprávy UNESCO konstruována jako nejdůležitější („hlavně“). To vše je podloženo autoritou nejvyššího postu magistrátního památkového úřadu, tedy státní instituce (tzn. instituce kompetentní k posuzování, rozhodování a vysvětlování). Používání výrazů, kterým jsem se v tomto odstavci věnoval, je ve vztahu interakce s konstrukcí státních institucí jako nezaujatých a objektivních garantů spravedlivého rozhodování. Na jednu stranu díky ní mohou tyto výrazy být používány, protože za nimi stojí předpoklad schopnosti a kompetentnosti státních institucí „potvrzovat“, „upřesňovat“ či

„vysvětlovat.“ Používání zmíněných výrazů však onu specifickou konstrukci státních institucí zároveň zpětně posiluje.

6.4 Mrtvé a živé území, aneb konstrukce výstavby jako nutnosti

Jedním z klíčových aspektů masmediálního diskurzu pojednávajícího o případných změnách na Pankrácké pláni je konstrukce jejího současného stavu. Právě ta je totiž základem pro navazující konstrukci výhod a nevýhod případné výstavby. Konstrukce současného stavu Pankrácké pláně je možná poněkud překvapivě v základu jednotná, ať se od ní odráží kritika či podpora výstavby. Poměrně výstižně by se tato konstrukce dala shrnout výrazem „mrtvé území“ – území postrádající život. Tento výraz je dokonce využíván explicitně, například v rozhovoru se starostou Prahy 4 Pavlem Horálkem pro Právo [Právo 2007]: „Chceme střed Prahy 4, na který budeme hrdí, a ne mrtvé území, jaké to je dnes.“ Uvedená věta reprezentuje hned několik významových jednotek, které jsou pro mojí analýzu relevantní a k nimž se později vrátím. V tomto okamžiku bych však chtěl upozornit pouze na jasné sdělení říkající, že dnes Pankrácká pláň skutečně je mrtvé území, a které je pro analyzovaný diskurz typické. Co to ovšem znamená „mrtvé území“? Odpověď na tuto otázku diskurz neposkytuje přímo, ale přes definici opaku „mrtvého území,“ tedy jakéhosi žádoucího „živého území.“ Právě zde bych se rád vrátil k uvedené citaci výroku Pavla Horálka. Za pojmem „živé území“ totiž stojí představa o Pankrácké pláni jako o centru Prahy 4. Tento předpoklad je v analyzovaných člancích velice rozšířený a platnost je mu dodávána absolutními výroky, jako je například ten následující: „Ačkoliv se na zmíněnou oblast vždy pohlíželo jako na potenciálně významné obchodní a rezidenční centrum, dlouhé roky zůstával prostor kolem Pankráce nevyužitý nebo alespoň ne takovým

způsobem, jak by si jej pravděpodobně představovala většina lidí zde žijících.“ [Bigas 2007] Využití trpného rodu v první větě souvětí dodává tvrzení, že jde o lokalitu určenou pro výstavbu obchodního a rezidenčního centra, nadosobní objektivní charakter zatímco slovo „vždy“ podporuje konstrukci tohoto názoru jako netendenčního, respektive překlenujícího různá kulturní, politická a další období. Dochází tak k diskurzivní naturalizaci předurčení Pankrácké pláně pro to, aby se stala „centrem“ Prahy 4. Tomu ostatně nasvědčuje i další z výroků starosty Pavla Horálka, tentokrát citovaný v jiném článku [Mračno 2006]: „Praha 4 potřebuje nové přirozené centrum, kterým může být právě Pankrácká pláň...“ Pankrácká pláň je konstruována jako „přirozené“ (tzn. objektivně předurčené) možné centrum, což podporuje praxi naturalizace tohoto předpokladu a opět zneviditelňuje tlaky různých subjektů na změny stávající podoby pláně. S tím koresponduje i časté využívání pojmu „dostavby“ pro označení plánovaných změn. Takto je konstruován současný stav jako nevyhovující z důvodu nedokončeného procesu směřujícího ke stavu, k jakému byla pláň předurčena (viz. výše). Zde se uzavírá pomyslný kruh, jelikož jako „mrtvá území“ jsou konstruována i stavenišť. Tyto významové jednotky tvoří obrysy diskurzu nutnosti urychlené přeměny současné podoby Pankrácké pláně, která neodpovídá povaze „živého území“, k níž byla předurčena, na centrum Prahy 4.

K povaze žádoucího „živého centra“ Prahy 4 se vrátím v následujících odstavcích. Nejdřív bych však ještě chtěl rozebrat konstrukci současné podoby pláně jako území „nekultivovaného.“ „Nekultivovaná“ je současná (nedostavěná) podoba Pankrácké pláně po vizuální i po kulturní stránce. Vizuální „nekultivovanost“ je dána třemi mrakodrapy, které byly na pláni postaveny před rokem 1989 a pro něž je používáno metaforického označení „vykotlané zuby“

(„Architekti se ale spíše přiklánějí k názoru, že nejhorším řešením je nechat to tak, jak to je. Tři stávající mrakodrapy vypadají na horizontu jako vykotlané zuby.“ [Klapalová-Mračno 2006]). „Zarovnání tří zubů výškových budov ... Pankrác zkultivuje a nabídne nový architektonický rozměr.“ [Jarošová-Oppelt 2007] Zde je vidět jasný vztah mezi stavem „nedostavěnosti“ a vizuální „nekultivovaností“ místa.

Velice významná je ovšem konstrukce pankrácké pláně jako místa „nekultivovaného“ po kulturní stránce. Sama tato definice implikuje možnost hodnotit kulturní hodnotu oblasti a tedy i hegemonického systému hodnot, jehož legitimita pro zastoupení stojí v řadě všech jím dotčených jednotlivců ovšem v daném diskurzu není nijak zpochybňována, čímž je hegemonní systém hodnot diskurzivně upevňován a reprodukován. „Kultivovanost“ je potom odrazem kladného hodnocení z hlediska tohoto systému hodnot. Jaký je obsah pojmu „kultivovanost“ v jeho kulturním významu? Především jím je modernita ve smyslu vyvinutosti či vyspělosti, ale zároveň určité konformity. To velmi dobře dokresluje následující citát: „Doufám, že patříme do vyspělého světa. A ten staví a bude stavět do výšky, je to nutné a logické.“ [Klapalová-Mračno 2006] Kultivovanost znamená odpovídání jakýmsi obecným, avšak velice vágně definovaným představám o vyspělé zemi, tedy konformita s těmito představami, které opět nejsou nijak zpochybňovány. Naopak jsou naturalizovány pomocí nástrojů, jakým je například absolutní označení výstavby mrakodrapů za „logické“, čímž jsou jakékoliv námitky proti ní diskvalifikovány z diskuse jako iracionální. Konformitu s určitými představami o vyspělosti (s konkrétním místem) ilustruje i označení, které se pro výstavbu na Pankráci vžilo a které je honě využíváno i v analyzovaných článcích – „Pražský Manhattan.“ Zde je zřetelné diskurzivní přiblížení

plánovaných projektů k žádoucí „vyspělé“ a moderní podobě obsahující zmiňovanou konformitu.

Od konstrukce současného stavu pláň jako „nekultivovaného“ „mrtvého území“ se odráží konstrukce výstavby jako zkulturnění a oživení pláň a její „dostavby“ do podoby centra Prahy 4. Výstavba je nástrojem k odstranění současného nevyhovujícího stavu „nekultivovanosti“ a dosažení stavu kýženeho. „Pláň je zdevastovaná starým režimem, a proto je nutné tuto zrudnost přeměnit.“ [Radilová 2007] Řešením a zároveň „nutností“ je právě realizace konkrétních plánovaných projektů. K tomu odkazuje například fakt, že jejich popis ve velkém množství případů přímo zahrnuje slovo „moderní,“ tzn. odpovídající kritériím kultivovanosti. Konstrukce budoucí kultivovanosti jako moderní konformity s obecnými představami o ní velice dobře vyniká na příkladech článků věnujících se zrušení tržnice, na jejímž místě vzniklo nákupní centrum Arkády: „...chceme, aby se prodávalo v kulturnějším prostředí“, „...kultura prodeje nebyla příliš vysoká.“ [Mračno 2006] Slova „kulturnější“ a „vysoká“ znovu implikují existenci obecného žebříčku kulturnosti a možnosti jejího hodnocení a imperativ „kultivovanosti“ se, jak je patrné, týká i obchodu.

Celým diskurzem věnujícím se návrhům výstavby prochází její konstrukce jako něčeho výjimečného. Pro ilustraci uvedu jeden typický výrok: „Zcela nová budova City Epoque má vedle výjimečného vzhledu i pro oblast unikátní funkci.“ [Bigas 2007] Jak je patrné, jedním z nástrojů konstrukce plánovaných objektů jako výjimečných, je využívání superlativních slov: „výjimečný“, „unikátní“, „dominanta“, „nejvyšší“, či „prestižní.“ Všechny tyto pojmy a jejich používání protíná spojující linka implicitního imperativu kompetitivity a pokroku. Snaha o dosažení cílů v podobě „prestiže“, zařazení do „vyspělého světa“, „být těmi nejlepšími“ atd.

(tyto cíle předpokládají existenci hierarchie, od níž jsou odvozeny) je vždy zasazena do kontextu pozitivních hodnot. „...pro obyvatele Pankráce i Prahy mají být nové budovy přínosem a dokonce i prestiží. „Praha na tento projekt může být pyšná. Bude přínosem i pro místní obyvatele, v okolí vzrostou ceny nemovitostí“ [Kudynová 2007] Zároveň je ne-výstavba konstruována jako negativně hodnocená stagnace právě kvůli nedostatku pokroku a soutěživosti. „Ale Praha jako by přešlapovala na místě. Soused se porovnává se sousedem, přerůstání se spíš trestá, než chválí. Nejvyšší budova v Praze a zároveň v celé zemi byla postavena ještě v totalitě.“ [Jarošová-Oppelt 2007] Ne-zástavba je v tomto kontextu opakem pokroku („přešlapování na místě“) způsobeným nedostatkem soutěživosti a ctižádosti („soused se porovnává se sousedem“ – namísto, aby se porovnával se světovými projekty), což má za důsledek to, že větší pokrok v této oblasti probíhal ještě za „totality“¹⁹ a že se současným přístupem není možné zařadit se do „vyspělého světa.“ To je žádoucí krok, jenž má být umožněn výstavbou konkrétních budov, jejichž charakteristika je konstruována specifickým způsobem, který jsem již popsal (zde se hodí odkázat na výstižný citát: projekt, který zde má vzniknout je v jednom ze článků [Bigas 2007] označen za „multifunkční komplex pro jednadvacáté století.“)

Z předešlých pěti odstavců lze vyvodit velice významný závěr: Definice současného stavu Pankrácké pláně jako „mrtvého území“ implikující nutnost výstavby „moderního“ centra, které by odpovídalo kritériím „vyspělého světa,“ v kombinaci s diskurzivní

¹⁹ Za důležité považuji zmínit to, že odkaz k totalitě se dá v českém kontextu z historických důvodů považovat za velice silný diskurzivní nástroj, jelikož totalita (resp. režim, který panoval v Československu mezi lety 1948 a 1989) je obecně hodnocena silně negativně a pokud je něco označeno za horší, než za totalitu, vyjadřuje to již opravdu kritický stav a spojení s ní je jakési tabu a pokud je vysloveno, vyřazuje z diskuse argumenty s totalitou spojené strany či aktivity.

konstrukcí plánovaných staveb jako „moderních“ či „prestižních,“ vytváří situaci, kdy se z výstavby konkrétních objektů stává logická nutnost. Výstavba konkrétních budov s konkrétními charakteristikami je jakýmsi lékem na „vykotlané zuby“ Pankráce. Co se týče vizí o budoucí podobě Pankrácké pláně, je ještě nutno podotknout, že pokud se jim články věnují, přistupují na diskurz „investorů“ a na jejich definici situace. Vize „kritiků“ v analyzovaném diskurzu nemají prostor. To opět rezonuje s konstrukcí jejich aktivit jako nekonstruktivních a apriorně negujících přirozený proces výstavby.

6.5 Shrnutí

Masmediální diskurz konstruuje realitu sporu o Pankráckou pláň velice specifickým způsobem. Je možno vysledovat několik jevů, které mohou mít konstitutivní efekt na sociální vztahy. Nelze však opomenout ani to, že jsou existujícími sociálními vztahy konstituovány.

Prvním z těchto jevů je *naturalizace* výstavby. Výstavba v podobě konkrétních projektů je konstruována jako přirozené a nutné vyústění společenského pokroku a obecného směřování společnosti. K naturalizaci dochází působením několika jevů. Jednak je současná podoba pláně definována jako nezpochybnitelně nevyhovující, nemoderní, nekultivovaná a je zde potřeba to změnit v zájmu udržení určité konkurenceschopnosti, ať už kulturní nebo ekonomické. Nutnost změny podoby pláně je dána především nezpochybněným imperativem pokroku, tedy pohybem společnosti ke konformitě se špičkou předpokládaného obecného žebříčku hodnot. Ten je však definován pouze prostřednictvím samotných projektů na Pankrácké pláni, které sám posvěcuje. Konkrétní projekty jsou pak popisovány přesně v těch pojmech,

kteřé pláni v současné chvíli chybí a jejich realizace je tedy logickou nutností. Naturalizace ovšem probíhá i na úrovni definice původu procesu výstavby. Ten je pomocí jazykových nástrojů konstruován jako postrádající prvotního hybatele. Mrakodrapy „vznikají“, nikoliv „jsou stavěny.“ Takto jsou zneviditelňovány zájmy stojící za konkrétními projekty, ať už jsou jakékoliv, a výstavba je konstruována jako samovolná. Tento fakt sám o sobě výstavbu legitimizuje a zužuje prostor pro její kritiku. Pokud jsou s výstavbou spojeny konkrétní subjekty, jde většinou o investory figurující pouze v roli těch, kteří obětují část svých zdrojů k podpoře projektů. Nejsou však prvotními hybateli, pouze pomáhají samovolnému procesu výstavby.

S naturalizací výstavby koresponduje *konstrukce argumentů, aktivit a záměrů aktérů nesouhlasících s výstavbou jako nekonstruktivních, agresivních, nekompetentních a čistě negativních* (chybí pozitivní cíl, cíl je ve zrušení výstavby). Občanská sdružení a další aktéři v masmediálním diskurzu agresivním způsobem bojují proti přirozenému procesu výstavby směřujícímu k pozitivně hodnocenému cíli (kultivovanost, modernita), přičemž jim chybí pozitivní vize. Kritika výstavby se tak dostává do pozice bezpředmětné rebelie. Nekonstruktivnost je umocňována konstrukcí nesouhlasících občanských sdružení jako ekologických či jinak specializovaných, což v daném společenském kontextu implikuje neschopnost objektivního a komplexního posouzení problematiky.

Diskurzivní absence vize pro alternativní podobu pláňe nepočítající s komerční výstavbou souvisí s *redukcí argumentů nesouhlasících aktérů na určité okruhy a jejich banalizací*. Naprostá většina analyzovaného diskurzu redukuje spor o využití pláňe na otázku estetiky a otázky dotýkající se významným způsobem života místních lidí (sociální, ekologické,...) jsou tematizovány jen velmi

okrajově. Redukcí sporu na otázku estetiky je téma odtrhováno od praktických otázek každodenního života, čímž je snižována jeho sociální relevance pro konzumenty diskurzu (a tedy i podnět k jednání). Otázka mající mnoho úrovní je banalizována její redukcí na silně subjektivní úroveň, která se přímo nedotýká závažných a citelných změn životních podmínek. Tím, že je problematika redukována na úroveň estetiky, která se přímo nedotýká životních podmínek obyvatel Pankrácké pláně a která má subjektivní charakter, je její řešení přesouváno na odborníky a odborné instituce disponující (na rozdíl od laických občanů nebo občanských sdružení) kompetencemi k jejímu posuzování. Spor je takto diskurzivně přesunut mimo kompetence běžných lidí.

Subjektivizace názorů jednotlivců-laiků (tzn. ne zástupců státních institucí) a občanských sdružení je dalším významným jevem. Názory, postoje, požadavky a argumenty občanských sdružení a lidí nesouhlasících s plánovanou výstavbou jsou konstruovány jako neobjektivní, zkreslené subjektivitou a tedy nerelevantní v diskusi vedoucí k rozhodování. Toto obzvláště kontrastuje s objektivní povahou nutnosti a přirozenosti výstavby konkrétních projektů.

Pozorovat lze i *delegaci zodpovědnosti za vzniklé problémy na státní instituce*. Vzhledem k tomu, že stát je konstruován jako absolutní garant spravedlivosti, správnosti a nestrannosti rozhodování, jsou veškeré problémy zapříčiněné výstavbou i nevýstavbou (resp. veškeré negativně hodnocené kroky a události) přičítány jemu, potažmo státním institucím. Ty jsou konstruovány jako kompetentní k rozhodování (s výjimkou „památkářů“, jejichž pozice je ambivalentní). To znamená, že jiní aktéři jsou diskurzivně vyvázáni ze zodpovědnosti za své kroky a rizika z nich vyplývající jsou přenášena na veřejnost.

Všechny uvedené jevy spolu úzce souvisí. Vznik konkrétních projektů komerční výstavby je konstruován jako objektivně nutný a přirozený v zájmu nezpochybňovaného imperativu pokroku a udržení konkurenceschopnosti. Proti němu agresivním a nekonstruktivním způsobem vystupují aktéři, jejichž argumenty neberou v potaz komplexnost problematiky a vychází ze subjektivních pocitů. Celý spor je navíc veden ohledně vizuální stránky projektu, tedy v tématu, které je konstruované jako banální, jelikož nezasáhne do reálných životních podmínek v lokalitě. Argumenty týkající se banálního aspektu výstavby jsou pak stavěny proti nutnému, samovolnému a přirozenému procesu výstavby.

Ačkoliv se estetický rozměr projektu dá považovat za banální co se týče míry zásahu do reálných životních podmínek na Pankrácké pláni a v tomto ohledu působí redukce sporu na něj jako nástroj oslabující hlas kritiky výstavby, jeho význam rozhodně není konstruován jako banální ve vztahu ke společenskému pokroku a modernizaci. Jak ukazují výsledky analýzy, pokrok a snaha o udržení prestiže a konkurenceschopnosti v rámci předpokládaného žebříčku vyspělých či moderních zemí figurují v diskurzu v roli nezpochybňovaného imperativu. Postavení Prahy (resp. České republiky) na zmíněném žebříčku (tj. její prestiž a vyspělost) je samozřejmě klíčové pro její atraktivitu pro investory, finanční instituce, firmy, mezinárodní organizace, turisty atd. V závislosti na tom, kolik investic do Prahy proudí, jaké instituce na jejím území sídlí, jaká je míra turistického ruchu a na dalších podobných charakteristikách, se vyvíjí i ekonomika Prahy. Pakliže by výstavba esteticky narušila panorama Prahy, což by mohlo mít za následek vyškrtnutí ze seznamu UNESCO, ztratilo by město na prestiži, což by se mohlo odrazit i v jeho ekonomické situaci. Na druhou stranu, k nedostatečnému pokroku směrem k prestižní povaze města by

mohlo dojít i pokud by plánované projekty komerční zástavby, jimž je připisován ryze moderní charakter, nebyly realizovány. Ať je hodnocení výstavby výškových budov negativní či pozitivní, v podtextu redukce sporu na otázku estetiky je, jak patrně, nutno hledat i otázku prestiže a pokroku, potažmo ekonomické situace (finančního zisku). S vědomím tohoto faktu lze konstatovat, že největší prostor v masmediálním diskurzu získávají argumenty s alespoň částečně ekonomickým charakterem, které jsou konstruovány jako centrální pro celý spor, zatímco sociální relevance argumentů na jiné úrovni (sociální, ekologické,...) je snižována jejich naprostým diskurzivním upozaděním (a to přestože tvoří pro klíčová občanská sdružení těžiště kritiky výstavby).

Ve vztahu k nerovnostem mezi subjekty majícími za primární cíl ekonomický zisk a subjekty majícími jiné cíle vyplývá z analýzy masmediálního diskurzu týkajícího se výstavby Pankrácké pláně následující: 1) Konstrukcí nezpochybňovaného imperativu pokroku a od něj se odvíjející přirozené nutnosti realizace konkrétních projektů komerční zástavby je tato realizace (tj. aktivita s primárním cílem ve vytváření ekonomického zisku) naturalizována, což znamená, že její kritika se dostává do handicapované pozice, kdy musí překonávat nevyhnutelné narušení přirozeně daného běhu událostí. Aktivita zaměřená na zisk je konstruována jako přirozená a nutná. 2) Jako relevantní jsou konstruovány pouze argumenty s alespoň částečně ekonomickým charakterem. Argumenty jiného charakteru jsou v diskurzu upozaděny, čímž se stává kritika realizace konkrétních projektů (aktivit primárně zaměřených na zisk) bezpředmětnou a samoučelnou. 3) Argumenty s jiným, než primárně ekonomickým cílem, jsou konstruovány jako nekompetentní, nekonstruktivní, nekomplexní a sociálně nerelevantní.

Takovýto diskurzivní rámec, přikládající relevanci především ekonomickým argumentům a naturalizující aktivity primárně zaměřené na ekonomický zisk, tedy skrze svůj konstitutivní účinek na sociální realitu reprodukuje (diskurz má i sociálně konstituovaný charakter, takže mu nelze připisovat jednosměrný účinek – diskurz do jisté míry i odráží reálné sociální vztahy) sociální nerovnosti. Reprodukuje totiž situaci, kdy není uznána sociální identita, pro níž ekonomický zisk není primárním cílem, respektive kdy v rozhodování nedochází k racionální diskusi beroucí v potaz a uznávající všechny známé relevantní argumenty.

ZÁVĚR

V současné společnosti, pro níž je typický tzv. myšlenkový konzum, zastávají masmédia ve společnosti významnou a velice specifickou pozici. V době, kdy rozum přestává být z různých důvodů komunikačním prostředkem a ve velké míře ho nahrazuje prosté mechanické přejímání informací, se dá předpokládat, že masmediální diskurz, zprostředkovávající informace obrovskému množství lidí a disponující určitou informační autoritou, má silný konstitutivní efekt na podobu reálných sociálních vztahů a skýtá mnoho prostoru pro uplatnění moci a re/produkci sociálních nerovností.

V kritické diskurzivní analýze článků z tištěných celostátních médií, věnujících se sporu o Pankráckou pláň mezi skupinami orientovanými primárně na ekonomický zisk a skupinami s jiným primárním cílem, jsem ukázal na diskurzivní nástroje reprodukce těchto sociálních ne/rovností typických pro pozdně kapitalistické společnosti. Těmito nástroji jsou především naturalizace aktivit ekonomicky orientovaných skupin; konstrukce ne-ekonomicky neorientovaných aktérů jako nekompetentních k posuzování

problematiky; konstrukce aktivit, argumentů a cílů ne-ekonomicky orientovaných skupin jako nekonstruktivních a primárně negativních (negujících naturalizované záměry ekonomicky orientovaných skupin); redukce širokého spektra argumentů jen na některé; a delegace zodpovědnosti za vzniklé problémy na státní instituce.

Konstrukce sociální reality, pro níž jsou typické tyto jevy, přispívá k situaci, kdy je diskuse předcházející rozhodování o změně povahy veřejných prostor mocensky podmíněna, což výrazně deformuje demokratičnost rozhodování, jehož je základem. Diskurzivní redukce sporu na jeho určité aspekty a na určitá témata apriorně vylučuje z diskuse část argumentů týkajících se jejího předmětu. Z diskuse jsou tak prakticky vyloučeny i skupiny, jejichž identita se odvíjí od diskurzivně zneviditelněných argumentů a priorit (sociálních, ekologických,...), popřípadě jsou tyto skupiny postaveny do deprivilegované pozice, což vyplývá z diskurzivního zneuznání jejich identity (argumenty, od nichž se identita odvíjí, jsou v masmediálním diskurzu konstruovány jako okrajové). Pakliže je spor o výstavbu konstruovaný primárně jako estetický a takto je o něm pojednáváno (nyní ponechám otázku odtržení sporu v estetické rovině od každodenní zkušenosti a ovlivnění reálných životních podmínek), skupinám zabývajícím se především například ekologickým aspektem výstavby, se do diskuse (potažmo rozhodování) nepodaří proniknout. Jejich argumenty jsou totiž, vzhledem k povaze sporu, která je konstruována jako čistě estetická, diskurzivně irelevantní. Redukce sporu na některé jeho aspekty tedy ústí v praktické zneuznání identit části aktérů, jichž se plánovaná výstavba dotýká.

Podobný důsledek má i konstrukce skupin nesouhlasících s výstavbou jako nekompetentních a jejich argumentů a cílů jako

nekonstruktivních, agresivních a negativních. To kontrastuje s konstrukcí výstavby jako přirozeného, žádoucího a nevyhnutelného procesu, v němž soukromé zájmy hrají pouze zanedbatelnou roli. Důsledkem toho je naopak plné uznání identity obhájců komerční zástavby pláně a jejich argumentů (obhajují přirozenou a potřebnou nutnost). Analyzovaný masmediální diskurz tímto způsobem re/produkuje (jednosměrný příčinný vztah nelze určit kvůli charakteru diskurzu, který je konstitutivní i konstituující) nerovnosti v účasti na rozhodování. Zaprvé zarámováním sporu omezeným okruhem předem definovaných relevantních argumentů znemožňuje vstup do diskuse skupinám, jejichž identita je založena na argumentaci přesahující tento rámec. Zadruhé přispívá na jednu stranu ke zneuznání skupin argumentujících proti komerční výstavbě a na druhou stranu k plnému uznání identity skupin usilujících o komerční výstavbu. Vyjednávací aréna je tedy asymetrická a mocensky ovlivněna ve prospěch skupin jednajících primárně s ekonomickou motivací. Dílčí diskurz ekonomického pokroku redukuje realitu na otázku zisku má v masmediální diskurzivní aréně, která do jisté míry odráží a zároveň formuje vnímání sociální reality velkého množství lidí, hegemonský charakter. Popsané vlastnosti masmediálního diskurzu tedy mohou mít (skrze působení na vnímání sociální reality konzumenty diskurzu) negativní vliv na rovnost skupin definovaných na základě odlišné priority přikládané ekonomickému zisku v rozhodovacích situacích v rámci daného právního společenství. Tento fakt podporuje Wallersteinovo tvrzení o nových pozdně kapitalistických nerovnostech mezi skupinami definovanými na základě priority přikládané ekonomickému zisku (viz. výše nebo Wallerstein [2004: 24]). Existence nerovností zmiňovaného druhu kontrastuje s požadavky na radikálně demokratickou rozhodovací situaci, kdy

jsou v racionální diskusi nestranně zvažovány argumenty všech stran sporu, jejichž vzájemné postavení při rozhodování je po všech stránkách rovné a které se do vyjednávání nominují pouhým vztahem k předmětu vyjednávání (tzv. princip všech dotčených), nikoliv na základě určité identity a jejího uznání (viz. např. koncept „participační parity“ Nancy Fraser [2007] nebo „ideální řečové situace“ Jürgena Habermase [2000b]).

Vytlačení sociálních, ekologických a dalších závažných témat z vymezení sporu společně s naturalizací procesu komerční zástavby (hegemonie ekonomicky redukcionistického diskurzu) napomáhá externalizaci rizik spojených s komerční zástavbou. Tato rizika nejsou součástí diskuse o společenské výhodnosti výstavby konkrétních projektů, což subjekty stojící za výstavbou posouvá do zvýhodněné pozice jak v rozhodování o výstavbě (omezený okruh protiargumentů), tak v její samotné realizaci (do kalkulace zisku nejsou započítány sociální a ekologické náklady). Masmediální diskurz tak posiluje Beckem [2004] popsanou situaci typickou pro pozdně kapitalistické společnosti, kdy jsou produkovány soukromé zisky, ovšem tuto produkci doprovází i produkce rizik, která nejsou procesem produkce zisků reflektována, mohou mít silně destruktivní efekt a to na celou společnost. Jednoduše řečeno, zisky jsou soukromé, rizika jsou veřejná. Formy jednání, které jsou součástí identity založené na maximální prioritě přikládané ekonomickému zisku, jsou tak usnadňovány či zvýhodňovány díky zneuznání identit (a na nich závislých forem jednání) založených na neekonomických cílech, jelikož není nutno zohledňovat jiné, než ekonomické důsledky. Nutno opět podotknout, že konstrukce výstavby jako nutné a přirozené společně s upozaděním subjektů profitujících z výstavby diskurzivně obrací logiku, kterou popsal Beck (tzn. zisky jsou diskurzivně konstruovány jako veřejné, rizika

jako marginální), čímž je posiluje i vyjednávací pozice skupin stojících za výstavbou a legitimizuje jejich jednání.

Summary

This diploma thesis is focused on discursive reproduction of inequalities in decision-making. It connects theoretical assumptions about inequalities typical for late capitalism, occurring between groups oriented primarily on accumulation of economic capital and groups with non-economic priorities, with an analysis of particular social situation.

First, the general research approach rooted in social constructivism and feminist epistemology is described. With regards to that, it is argued that results and conclusions of the thesis can not be understood as objective description of reality and are relevant and applicable only if the reader adopts author's standpoint.

The standpoint is defined in terms of concepts of radical democracy and its ideal type of decision-making situation. The definition of radical democratic decision-making situation is based mainly on theoretical concepts of Jürgen Habermas, Amy Gutman and Nancy Fraser.

It is argued that public spaces, at least their ideal type, should be subject to radical democratic decision making principles. Thus decision making about them can serve as appropriate subject of analysis concerned with the mentioned type of inequalities. A particular situation is chosen: the case of Pankrácká pláň. It was chosen because of long lasting conflict between developers (groups with primarily economic goals) and groups with other priorities.

Afterwards, the crucial role of media in current society of thought consume is described. Following this argumentation line it is argued that mass media play important role in social construction of reality on the level of whole society and therefore might be considered as potential strong instruments of power. For this

reasons, the type of inequalities that is a subject of this text is approached from the discursive side.

According to general research approach and adoption of radical democratic standpoint, critical discourse analysis is introduced as a relevant and appropriate approach for analyzing the mass media discourse. It is shown that from critical discursive analysis point of view, discourse is understood as a three-level phenomenon that reflects the fact that discourse constitutes social reality, but is also constituted by social relationships. CDA is chosen not only because it works with reflections of power relationships in the texts, but it also works with effects of media text on social relationships. Therefore it can debunk hegemonic instruments of re/production of inequalities.

Finally, the selection of data for analysis is described and this description is followed by the analysis. It is focused on four basic problems: construction of the conflict about Pankracká pláň and its nature; construction of involved groups and their roles; construction of objectivity and subjectivity of information; construction of current situation of the area and construction of future needs. Results of the analysis debunk major phenomena present in the discourse: Activities and goals of economically oriented groups are naturalized; non-economically oriented groups are constructed as incompetent to assess the problem; activities and arguments of non-economically oriented groups are constructed as non-constructive, aggressive and negative (in relation to naturalized activities and goals of economically oriented groups); reduction of wide specters of arguments to a limited spheres; and delegation of responsibility for possible risks to public institutions.

It is argued that such construction of reality re/produces a situation where decision making is subject to power. This causes

significant deviation of real decision making from the ideal type of radical democratic decision making situation as it is defined by concepts of Habermas or Fraser. Mainly it enforces unequal recognition of identities of both categories and enforces inequalities in the very access to decision making situations. Groups with identity based primarily on non-economic priorities are excluded from decision making or set to deprivileged positions by discursive means. Also phenomena present in the analyzed discourse legitimize delegation of various (deliberately hidden) kinds of collateral risks of behavior considering only economic risks to public while economic profit remains private.

SEZNAM CITOVANÉ LITERATURY

- AUSTIN, John L. 2000. *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia.
- BECK, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství
- BECK, Ulrich. 2007. *Moc a protiváha moci v globálním věku: Nová ekonomie světové politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BLOMMAERT, Jan, BULCAEN, Chris. 2000. „Critical Discourse Analysis.“ *Annual Review of Anthropology* 29: 447-466.
- DAWE, Alan. 1970. „The Two Sociologies.“ *The British Journal of Sociology* 21 (2): 207-218.
- DISMAN, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost : Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
- FAIRCLOUGH, Norman. 1992. *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- FRASER, Nancy. 1990. „Uses and Abuses of French Discourse Theories for Feminist Politics.“ *Boundary 2* 17 (2): 82-101.
- FRASER. 2007. „Multikulturalismus, antiesencialismus a radiální demokracie.“ Pp. 33-55 in N. Fraser (ed.). *Rozvíjení radikální imaginace: Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*. Praha: Filosofia.
- GUTMANOVÁ, Amy (ed.). 2001. *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia.
- HABERMAS, Jürgen. 2000a. *Problémy legitimacy v pozdním kapitalismu*. Praha: Filosofia.
- HABERMAS, Jürgen. 2000b. *Strukturální přeměna veřejnosti*. Praha: Filosofia.
- HABERMAS, Jürgen. 2001. „Boje o uznání v demokratickém právním státě.“ Pp.121-174 in A. Gutmanová (ed.).

- Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia.
- HALL, Stuart. 2008. „Popular Democratic vs. Authoritarian Populism.“ Pp 123-149 in *The Hard road to Renewal: Thatcherism and the Cisis of the Left*. London: Verso.
- HAWKESWORTH, Mary. 1998. „Social science.“ Pp. 204-212 in A.M. Jaggar, I.M. Zouny (eds.). *A Companion to Feminist Philosophy*. Malden: Blackwell.
- ILLNER, Michal. 2005. „Je rezidenční segregace vždy sociálním problémem?“ Pp. 40-43 in L. Sýkora, J. Temelová (eds.). *Prevence prostorové segregace*. Praha: PfUK.
- KELLER, Jan. 2007. *Teorie modernizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- LACLAU, Ernesto, MOUFFE, Chantal. 2001. *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- LOCKWOOD, David. 1996. „Civic Integration and Class Formation.“ *British Journal of Sociology* 47 (3): 531-550.
- LUHMANN, Nikolas. 2002. *Láska jako vášeň / Paradigm lost*. Praha: Prostor.
- LYOTARD, Jean-Francois. 1993. *O postmodernismu*. Praha: Filosofia.
- Unie vydavatelů. 2010. *Media projekt: 1.1-17.12.2009*. Praha: Unie vydavatelů, Asociace komunikačních agentur, ARA's, SKMO.
- MISSLER, Jan. 2008. „Kritická diskurzivní analýza (CDA) a velké množství mediálních textů.“ Pp. 116-122 in M. Bočák, J. Rusnák (eds.). *Média a text II*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

- MISGELD, Dieter. 1985. „Critical Hermeneutics versus Neoparsonianism?“ *New German Critique* 35: 55-82.
- NICHOLSON, Linda. 1998. „Gender.“ Pp. 289-297 in A.M. Jaggar, I.M. Zouny (eds.). *A Companion to Feminist Philosophy*. Malden: Blackwell.
- Wikipedia. 2010. „Pankrácká pláň.“ [online] *Wikipedia* [cit. 9.2.2010]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Pankr%C3%A1ck%C3%A1_pl%C3%A1%C5%88
- POPPER, Karl Raimund. 1994. *Bída historicismu*. Praha: Oikoymenh.
- POSPĚCH, Pavel. 2009. „Cizinec opouští město: Nákupní centrum jako privatizovaný prostor.“ Pp. 177-196 in S. Ferenčuhová, M. Hladíková, L. Glačanová, B. Vacková (eds.). *Město: Proměnlivá ne/samozřejmost*. Brno: MUNI Press.
- SPELMAN, Elizabeth V. 1988. *Inessential Woman: Problems of Exclusion in Feminist Thought*. Boston: Beacon Press.
- SPENCER, Herbert. 1851. „The Rights of Women.“ *Social Statics: or, The Conditions essential to Happiness specified, and the First of them Developed*. [online] [cit. 11.12.2009].
 Dostupné z:
http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=273&layout=html#chapter_6292
- SÝKORA, Luděk, TEMELOVÁ, Jana. 2005. „Segregace: definice, příčiny, důsledky, řešení.“ Pp. 5-20 in L. Sýkora, J. Temelová (eds.). *Prevence prostorové segregace*. Praha: PFUK.
- VAN DIJK, Teun. 1993. „Principles of Critical Discourse Analysis.“ In *Discourse Society* 4 (2): 249-283.

- V AŠÁT, Petr. 2008. „Kritická diskursivní analýza: Sociální konstruktivismus v Praxi.“ *Antropowebszin* [Online] 4 (2-3). [cit. 25.4.2010]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/clanek/kriticka-diskursivni-analyza-socialni-konstruktivismus-v-praxi>
- VÁVRA, Martin. 2006. „Tři přístupy k analýze diskurzu - neslučitelnost nebo možnost syntézy?“ Pp. 49-65 in R. Tichý (ed.). *Miscellanea Sociologica 2006*. Praha: Fakulta sociálních věd UK.
- WALLERSTEIN, Immanuel. 2004. *World-Systems Analysis: An Introduction*. London: Duke University Press.
- WODAK, Ruth. 2002. „Aspects of Critical Discourse Analysis“ In *Zeitschrift für Angewandte Linguistik* 36: 5-31.

SEZNAM ANALYZOVANÝCH ČLÁNKŮ

- BERNÝ, Aleš. 2008. „Plánují tady obchody i byty.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 6.9.2008, pp. 3.
- BIGAS, Jiří, ml. 2007. „Pankrácká pláň se intenzivně mění v nové pražské City.“ *Mladá fronta DNES: Reality*. 28.3.2007, pp. 65.
- Bo, Čtk. 2007. „Mrakodrapy vadí výhledu, rozhodli památkáři.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 9.2.2007, pp. 2.
- Cie. 2001. „Dostali informace o Pankráci.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 21.6.2001, pp. 13.
- Čtk. 2008a. „UNESCO prověří, zda Praha chrání památky.“ *Hospodářské noviny: z domova*. 26.2.2008, pp. 4.
- Čtk. 2008b. „UNESCO: Praha je precedens.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 1.3.2008, pp. 6.
- Čtk. 2009. „Další výšková budova dostala zelenou.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 21.4.2009, pp. 6.

- DRLÍKOVÁ, Pavla. 2008. „UNESCO doporučuje: Snižte mrakodrapy!“ *Blesk: Praha/střední Čechy*. 14.8.2008, pp. 4.
- FIALOVÁ, Lucie. 2002. „Pankrácká pláň se vybarvuje, ale všem občanům se to nelíbí.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 11.7.2002, pp. 11:
- HANSLÍK, Hanuš. 2004. „Některé části metropole se mění pomalu.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 28.1.2004, pp. 1.
- HETTNEROVÁ, Magda. 2007. „Hádka o mrakodrapy.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 1.9.2007, pp. 3.
- HLINKA, Jiří. 2003. „Projekt pankráckých mrakodrapů se odkládá.“ *Hospodářské noviny: kultura*. 14.3.2003, pp. 12.
- HORÁKOVÁ, Petra. 2005a. „Největší zájem mají firmy o prostory s dobrou dostupností do centra.“ *Mladá fronta DNES: Reality*. 19.1.2005, pp. 1.
- HORÁKOVÁ, Petra. 2005b. „V Praze najdou zahraniční firmy vzdělané zaměstnance a také dobré ceny za pronájmy kanceláří v moderních budovách.“ *Mladá fronta DNES: Reality*. 26.1.2005, pp. 1.
- HRDÁ, Lucie. 2006. „>>Pankrácký pentagon<< vyjde na osm miliard.“ *Blesk: Praha*. 17.1.2006, pp. 5.
- HORÁLEK, Pavel. 2006. „Jak bude vypadat pankrácká pláň?“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 1.11.2006, pp. 4.
- HYMPL, Josef. 2003. „Na Pankráci se změní i doprava.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 26.11.2003, pp. 2.
- JANIŠ, Petr. 2009. „Mrakodrapům na Pankráci chybí jen stavební povolení.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 3.2.2009, pp. 12.
- JAROŠOVÁ, Bohdana, OPPELT, Robert. 2007. „Jak Praha (ne)roste do výšky.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 17.3.2007, pp. 3.

- KK. 2007. „Ministerstvo povolilo mrakodrapy.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 5.9.2007, pp. 12.
- Kla. 2000. „Pankrác se možná stane pražským Manhattanem.“ *Mladá fronta DNES: Region Praha*. 1.9.2000, pp. 2.
- Kla. 2001. „Vznikne city mrakodrapů.“ *Mladá fronta DNES: Region Praha*. 12.5.2001, pp. 2.
- Kla. 2009. „Sdružení si stěžuje UNESCO.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 4.6.2009, pp. 6.
- KLAPALOVÁ, Martina. 2001. „Mrakodrapy Ano, či ne?“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 30.5.2001: pp. 1.
- KLAPALOVÁ, Martina. 2006a. „Investoři míří na Pankrác.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 22.2.2006, pp. 8.
- KLAPALOVÁ, Martina. 2006b. „Bydlení se stěhuje z centra.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 23.5.2006, pp. 6.
- KLAPALOVÁ, Martina, MRAČNO, Jakub. 2006. „UNESCO řeší mrakodrapy.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 13.5.2006, pp. 6.
- KOHOUTOVÁ, Markéta. „Manhattan na Pankráci?“ *Hospodářské noviny: Víkend – mrakodrapy*. 10.8.2001, pp. 10.
- KRTIČKA, Karel. 2001. „Tahanice o pankráckou pláň.“ *Super: Zprávy*. 6.5.2001, pp. 8.
- KUDYNOVÁ, Karolína. 2007. „Mrakodrapy by neměly uškodit, ale pomoci.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 7.9.2007, pp. 12.
- KUDYNOVÁ, Karolína. 2008. „Na Pankráci zaparkuje osmnáct tisíc aut.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 4.6.2008, pp. 12.
- LINK, Petr. 2007. „Tohle je Praha budoucnosti.“ *Šíp: Pražský Šíp*. 17.1.2007, pp. 4.
- Mas. 2008. „Arkády Pankrác za tři miliardy.“ *Lidové noviny: Metropole/Praha*. 18.11.2008, pp. 6.

- MF DNES 2003. „Budou v Praze mrakodrapy?“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 18.3.2003, pp. 1.
- Mik. 2007. „Kontroverzní mrakodrapy mají zelenou.“ *Haló noviny: z domova*. 7.9.2007, pp. 3.
- Mil. 2002. „Pláň vinic a mrakodrapů.“ *Blesk: Na víkend*. 14.6.2002, pp. 3.
- MILUNIČ, Vlado. 2005. „Jak vyléčit tři ‚zuby‘ pankrácké pláň.“ *Mladá fronta DNES: Praha – publicistika*. 26.11.2005, pp. 4.
- MRAČNO, Jakub. 2006. „Tržnice na Pankráci pomalu končí.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 9.11.2006, pp. 12.
- mv. 2008. „Památkáři stavbě mrakodrapů nebrání.“ *Haló noviny: z domova*. 3.3.2008, pp. 3.
- ohm. 2007. „Souhlas s >>věžáky<<.“ *Haló noviny: z domova*. 4.9.2007, pp. 02.
- OPPELT, Robert. 2006. „Co má být na Pankráci?“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 11.5.2006, pp. 5.
- OPPELT, Robert. 2007. „Vznikla nová Pankrác. Na modelu.“ *Mladá fronta DNES: Praha 4 – příloha*. 21.6.2007, pp. 1.
- Právo. 2007. „Nepodporuji agresivní plány developera.“ *Právo: Praha – Střední Čechy*. 16.10.2007, pp. 14.
- Pse. 2005. „Pankrácká pláň nabídne práci dalším tisícovkám lidí.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 20.12.2005, pp. 1.
- RADILOVÁ, Pavla. „Boj proti mrakodrapům.“ *Blesk: Praha/střední Čechy*. 6.2.2007, pp. 5.
- REJCHRTOVÁ, Alžběta. 2002. „Jak bude žít Pankrác.“ *Lidové noviny: Horizont*. 9.1.2002, pp. 13.
- Row. 2009. „Pankrác povyroste, další mrakodrap může stát.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 3.2.2009, pp. 3.

- SEHNOUTKA, Petr. 2005a. „Osm miliard zcela změní Pankrác.“
Mladá fronta DNES: Praha. 31.3.2005, pp. 2.
- SEHNOUTKA, Petr. 2005b. „10 nejvýznamnějších staveb
budoucnosti.“ *Mladá fronta DNES: Budoucnost Prahy*.
25.10.2005, pp. 2.
- SLOMKOVÁ, Markéta. 2008. „Nové silnice? Ne na Pankráci.“
Lidové noviny: Metropole/Praha. 6.9.2008, pp. 6.
- STRÁNSKÝ, Vladimír. 2002. „Diskuse o mrakodrapech na
Pankráci trvá.“ *Mladá fronta DNES: Praha*. 4.6.2002, pp. 5.
- ŠMÍDOVÁ, Kateřina. 2006. „Pankrác pohlí beton.“ *Šíp: Praha*.
24.5.2006, pp. 6.